

18+

Юрій Тересічанський
Вигнання
в Рай

Роман

Юрій Пересічанський
Вигнання в Рай. Роман

«Издательские решения»

Пересічанський Ю.

Вигнання в Рай. Роман / Ю. Пересічанський — «Издательские решения»,

ISBN 978-5-44-858549-4

Народжуватись у часи змін — річ не вельми вдячна. Але головний герой роману художник Сергій Богданенко народився і ставав людиною якраз у часи змін — Україна перестала бути частиною Радянського Союзу і стала незалежною державою. Земне кохання до жінки й небесна любов до Бога й Батьківщини — чи можна їх поєднати? В яких стосунках існують Бог і створений ним народ. Як досягти щастя в земному житті, щоб це не супречило життю вічному? Ці, та багато інших питань визначають життя Сергія Богданенка.

ISBN 978-5-44-858549-4

© Пересічанський Ю.
© Издательские решения

Содержание

Частина перша	6
1	6
2	12
3	19
4	22
5	30
6	33
7	41
8	45
Кінець ознакомительного фрагмента.	47

Вигнання в Рай

Роман

Юрій Пересічанський

© Юрій Пересічанський, 2017

ISBN 978-5-4485-8549-4

Создано в интеллектуальной издательской системе Ridero

Згідно з відомою настановою китайської мудрості народжу- ватись у часи змін – річ не вельми вдячна. Але головний герой роману художник Сергій Богданенко не лише народився, але й ставав людиною якраз у часи змін, та ще й змін цюнайсуттєвіших, змін як в особистому житті Сергія, так і в житті його Батьківщини – України, яка перестала бути частиною Радянського Союзу і стала незалежною державою.

Земне кохання до жінки й небесна любов до Бога й Батьківщини – чи можна їх поєднати? В яких стосунках існують Бог і створений ним народ, і чому церква українського народу має бути саме Українською Церквою? Як його досягти, цього омріяного щастя в звичайному земному житті – і щоб це не супречило життю вічному? Ці, та багато інших, не менш суттєвих питань визначають життя Сергія Богданенка. Відповіді на ці питання нам і доведеться шукати разом із Сергієм.

Частина перша

1

«Отче наш, що єси на небесах, нехай святиться ім'я твоє...», – цю, одну з найкоротших, але водночас і одну з найпроникливіших молитов, першонавчителем котрої був сам Ісус Христос, Сергій мимовільно почав промовляти, зупинившись перед новозбудованим храмом Божим, вірніше молитва сама почала промовлятися в душі Сергія, коли перед його очима постала ця новостворена краса. Не занадто велика за розміром, будівля храму була, втім, цілком помірною для стилю козацького бароко, в якому цей храм якраз і був створений – вочевидь, будівничі цього храму прагнули створити не просто прихисток для прихильників якогось абстрактного християнства, а отчий дім для нашого рідного українського православ'я, отчий дім для всіх, хто визнавав своїм батьком Господа Бога, а своєю матір'ю – Україну. І це їм дійсно таки вдалося. Щедро яскріючи в променях травневого ранкового сонця святковістю свіжовифарбованого тиньку, так вдало поєднаного з урочистою строгістю кладки червоної облицювальної цегли в тих неповторних обрисах краси, що зродилися в час боротьби за волю, і були названі українським козацьким бароко, храм неначе сам собою виріс на цьому пагорбі, народжений плодючою українською землею.

Поставивши долі дві валізи зі своїм нехитрим реманентом та одягом, Сергій довго стояв, вдихаючи на повні груди цілющу лагідь травневого повітря і насолоджуючись казковим видом собору під акомпанемент веселого птаства. Сергій був досить міцної статури, хоча й доволі струнким молодим чоловіком вище середнього зросту з коротко стриženим густим чорним волоссям і карими очима на чисто виголеному смуглявому обличчі з твердими мужніми рисами, може навіть занадто твердими й занадто мужніми, якщо зважити на професійний статус Сергія, адже був він художником, та ще й не просто художником, а художником, що працював у релігійній царині: Сергій займався реставрацією та розписом храмів, писав ікони. І це була не якась там творча забаганка примхливого художника – отримавши професійну художню освіту, Сергій потім продовжив свої мистецькі пошуки, захопившись осягненням вершин релігійного духу. Він вивчав релігійні тексти, особливості релігійного малярства, жив у монастирях, вивчаючи таємниці іконопису, доки, врешті-решт, не отримав офіційного благословення найвищих церковних властей для розпису храмів та писання ікон. Поринувши з головою в омріяну ним працю, Сергій за досить короткий час став одним з найвідоміших і найдосвідченіших майстрів у цій царині, а на думку декого навіть найкращим майстром церковного малярства.

От і зараз Сергій приїхав до цього центрально-українського села з характерною назвою Веселе якраз для того, щоб виконати розпис цього саме, постало перед ним храму. Православна громада села Веселого на чолі з місцевим отцем Михайлом запросила Сергія виконати розпис новозбудованого собору, і він охоче погодився. Приїхав Сергій із Києва, де він мешкав разом зі своєю мамою, до села Веселого приміською електричкою, адже автомобіля свого поки що не мав, оскільки, незважаючи на те, що мав славу одного з найкращих, якщо не найкращого майстра своєї справи, і замовлень у нього було настільки багато, що він мав можливість вибору між пропозиціями, Сергій брав в оплату за виконану роботу рівно стільки грошей, скільки йому необхідно було для більш-менш нормального існування, в усякому разі не більше, ніж в середньому отримував за свою роботу пересічний громадянин його рідної, поки що на загал не багатой України. Сергій вірив, що, подарувавши йому щастя насолоджуватися своєю майстерністю і можливість дарувати це щастя іншим, Господь Бог міг і забрати в нього це щастя, вірніше це щастя само покинуло б Сергія, якби він проміняв високу насолоду чистим духовним

мистецтвом на ті насолоди, які купуються за гроші, адже десять Христових заповідей були для Сергія не простими словами, а десятьма засадничими основами його життя і його мистецтва – це був підмурівок, на якому він будував свій власний храм, храм спілкування з Богом і з божим народом.

Солодке передчуття нової праці опанувало душу. Передчуття нових досягнень, нових наближень до таємниць буття солодко забриніло в серці Сергія. Нова праця: «... хліб наш насущний дай нам сьогодні і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим...», – знову й знову із самих потаємних глибин його ества виринала молитва, адже молитва і праця злилися для нього воедино, праця і була для нього молитвою.

Це була одна з тих митей, які так любив переживати Сергій, митей, що єднали його з буттям, коли він наче опинявся раптом сам на сам із небом і відчував, що небо починається отут, в його очах, відчував, що це небо – його небо, як воно було його небом, коли він ще боявся вивільнити свою маленьку дитячу ручку з надійної матеріної руки, як воно буде його небом, коли його плоть відійде в небуття. А зараз, коли в безладі прочитаних книг і написаних картин вже губиться обрис межі, за якою, добираючись до дна невичерпних істин, починаєш відчувати світло незнищенності, вже все одно, з якого боку розпочинати відлік років, котрі все одно завжди ведуть у вічність. Найважче ж і найнагальніше – віднайти те слово, той колір, ту гармонію, якими можна було б означити, виразити мить, з якої небо починає вже бути твоїм.

– Подобається? – вихопило Сергія із солодкої задуми питання, промовлене ласкавим жіночим голосом.

Сергій озирнувся і помітив поряд із собою невисоку худеньку сивоволосу бабусю з ласкавою співчутливою посмішкою, що наче розлилася зморшками по всьому обличчю.

– Ще б пак, хіба ж це може не подобатися, – в такому ж доброзичливому тоні відповів Сергій.

– Три роки ми його будували всією громадою, – значуще похитала головою бабуся, – а найбільша дяка отцеві Михайлу, це все він, це його заслуга, якби не він, то, мабуть, нічого б і не було... Та, слава Господові, все тепер позаду, ось який красень на славу Богу тепер у нас стоїть, – бабуся перехрестилася на храм і схилила на мить голову. – Тепер от чекаємо, – повела вона далі, наче довіряючи якусь таємницю, – на одну велику людину аж із самої столиці, – підняла вона трохи скоцюрблений старечий вказівний палець. – Це теж отець Михайло, це він домовлявся, він клопотав, і таки добився свого, таки вмовив цю столичну знаменитість. Так що розпис нашого храму буде робити найкращий художник аж із самого Києва! Он як! І тепер ми оце ждемо, ось-ось цей самий художник має вже приїхати до нас і розпочати вже роботу.

– І як же ви собі гадаєте, – з насмішкуватою зацікавленістю спитав Сергій, – це ваше велике столичне цабе приїде до вас, мабуть, якимось дуже дорогим автомобілем, чи як?

– А як же ти хотів, – здивовано глипнула на нього із-під сивих брів бабуся, – це ж тобі аж із самого Києва самий найзнаменитіший майстер! Тут до нас нещодавно, коли храм уже закінчували будувати, один районний начальник приїздив, не найголовніший начальник, а там він чи будівництвом керує, чи культурою, точно вже не знаю, а так приїжджав по закінченні спорудження церкви нашої, щоб якось там і собі приписати заслугу цього спорудження, сфотографував тут його ще один журналіст, що з ним таки й приїхав. Стаття тоді ще була в нашій районній газеті з тією самою фотографією того самого начальника про те, як наше районне начальство турбується про духовність, будує храми і все таке. А до чого, ти мені скажи, тут те районне начальство? Все тільки отець Михайло, все тільки він сам! Думаєш, не ходив отець наш по тих начальницьких кабінетах, і в районі, і в області? Ще й як попоходив! Та ніде ніхто й копійчки не дав. Нема грошей казали. Нема, та й годі. І пішов тоді отець Михайло до добрих людей, і давали добрі люди, дай Бог їм здоров'я, – бабуся знову перехрестилася на церкву, – давали хто скільки міг на побудову храму. І збудували ми цей храм на ті гроші. А як вже збудували, тоді вже приїздить начальство, фотографується тут, ось, мовляв, як ми тут турбуємося...

А про що я, власне? – похопилася раптом бабуса і на мить задумалася. Було зрозуміло, що це була улюблена бабусина тема, і цю легенду про заслуги отця Михайла в побудові храму вона готова була розповідати повсякчас до речі й не до речі, частіше, мабуть, таки не до речі. – А-а-а... – радісно махнула рукою бабуса. – Це ж я про того самого районного начальника, як приїжджав він до нас, то приїжджав на такій величезній чорній іноземній машині, так це ж тільки якийсь маленький районний начальничок, а ти питаєш, чи приїде до нас той великий столичний художник якимось дорогим автомобілем. Звісна річ, що автомобілем приїде, звісна річ, що не дешевим, мабуть, що не гіршим автомобілем, ніж той, яким приїздив наш начальник. А може, й не одним автомобілем він до нас приїде, навряд чи він сам до нас приїде, напевне, що його будуть супроводжувати якісь начальники, та не такі начальники, як той наш миршавенький районний, а якісь обласні, а може й навіть аж столичні, адже ж художник той, він один такий на весь світ, а начальства того он скільки, видимо-невидимо.

– Так-так, – задумливо посміхнувся Сергій, – як то кажуть, вустами немовлят говорить істина, а ще кажуть, що старе, що мале... Видно правду кажуть...

– Ти це про що, – насторожливо глипнула на Сергія його співрозмовниця.

– Як говорив колись Вольтер одному своєму знайомому імператору, що, мовляв, вас, імператорів, на світі он скільки, хоч греблю гати, а Вольтер на світі тільки один.

– Що, що? – ще більше здивування опанувало стареньку.

– Та це я так, про своє. А як же ви тут собі думаєте зустрічати цю видатну людину, – знову повернувся до жартівливого тону Сергій. – Я маю на увазі квіти там, веселий натовп, оркестр, привітальні промови і

все таке інше...

– От-от, – покvapливо підхопила думку Сергія бабця, – ото ж і я кажу, я і отцеві Михайлові говорила і голові сільради нашої, Андрію Івановичу, що треба ж якось по-людськи зустріти цього художника, все-таки он яка знаменита людина їде до нас у далеке село аж із столиці, треба ж якось і нам не осоромитись перед ним...

– А вони ж вам що відповідають? – не став Сергій ждати, поки вона закінчить свою розповідь.

– Та голова сільради наче й розуміє все, але все-таки тільки відмахується, мовляв, іди стара, бо й без тебе від усіляких клопотів аж в голові макітриться, а отець Михайло, – якось розгублено знизала плечима бабуса, – отець Михайло тільки посміхається у відповідь, та ще посміхається якось дивно так...

– Правильно і робить, що посміхається.

– Чому?

– Бо отець Михайло, як ніхто, добре знає, – відповів уже серйозно Сергій, – що я не люблю всієї цієї бучної й голосної офіційності, як, зрештою, всього цього не любить взагалі мистецтво, якщо це мистецтво справжнє. Та й приїхав я, як самі бачите, електричкою, то ж уявіть собі, як би це виглядало: стоїть тут всіляке велике начальство, дорогі авто поряд, оркестр грає туш, а тут раптом виходить з електрички такий собі звичайний молодик з валізами – здрастуйте, мовляв, ось і я... – Сергій посміхнувся і подивився на збиту з пантелику його словами бабцю. – А мені, знаєте, взагалі, більше подобається подорожувати електричкою, або ж автобусом, якось воно й дешевше, і з людьми цікавими можна іноді познайомитися, от і сьогодні...

– Зажди, зажди, – не втрималася старенька, – а до чого це ти тут про себе розводишся, я щось ніяк не втямлю?

– Та до того, що це я ж і є той самий художник із Києва, якого ви ждали, і я й буду робити розпис цього самого вашого храму.

– Що, що, ти... – бабусині доброзичливі очі спочатку недовірливо звузилися, а потім, раптом, широко розплющилися від веселого здогаду. – А-а-а!.. Дуриш стару бабу, – погрозила вона пальцем, – не добре це, насміхатися над старою.

– А я і не думав над вами, бабуню, насміхатися, це насправді я, тобто це я і є той самий художник.

– Ти той самий художник?.. Той самий знаменитий?.. Із Києва?.. – здивування, сумнів і якийсь, наче переляк перемішалися на бабусиному обличчі: Сергієві було вже за тридцять, але, не зважаючи на мужню твердість рис його обличчя, виглядав він все ж значно молодшим за свій вік, та ще цей його потертий джинсовий костюм, футболка й кросівки. – Оце ти і є той самий, який... .

– Так, так, оце я і є той самий художник, – старався Сергій переконати бабцю. – Ви на кого чекаєте, я маю на увазі, прізвище того художника, що має до вас приїхати, ви пам'ятаєте?

– Прізвище? – розгублено промовила бабуся.

– Так, так, прізвище того художника Богданенко? – підказав Сергій розгубленій бабуні.

– Так, так, здається... Здається Богданенко. Звичайно Богданенко! – вже впевненіше ствердила вона.

– А звати його Сергій Михайлович?

– Так, так, Сергій Михайлович, саме Сергій Михайлович, Сергій Михайлович Богданенко, саме так!

– Так от я і є Сергій Михайлович Богданенко. От зараз я вам свій паспорт покажу, – Сергій потягнувся рукою до нагрудної кишені, – щоб вас нарешті переконати, – але, побачивши якийсь заперечливий порух бабусі, затримав руку й запитально подивився.

– Перехрестись! – рішуче майже викрикнула бабця, вказавши рукою на храм. – Перехрестись на храм Божий! – вирішила вона звернутися до доказу більш значущого, ніж якийсь там паспорт.

– Будь ласка, – Сергій цілком серйозно поставився до бабусиної вимоги і повільно й поважно поклав на себе православний хрест і схилив голову.

– Господи, – сплеснула в долоні бабця, – та невже ж це й справді ти... Тобто... – затнулася вона. – Невже це й справді ви той самий оце, якого ми оце...

– Та той самий, той самий, – заспокійливо промовив Сергій. – І чого це вас так дивує? По-перше, вік і одяг – це ніяк не свідчення таланту чи розуму людини, чи не так?

– Авжеж, так.

– А по-друге... Вас, до речі, як звати?

– Горпиною мене називають.

– А по-батькові?

– Степанівна. Горпина Степанівна Стеценко.

– А скільки ж вам років, Горпино Степанівно?

– Та, слава Богу, вже вісімдесят дев'ять, скоро вже й на десятий десяток перейде.

– От бачите, Бог вас віком не образив, та й виглядаєте ви нівроку, як на свій вік, мабуть, і по господарству ще поратися встигаєте, і взагалі так...

– Та, дякувати Богу, і город ще тримаю, і худобину яку-не-яку ще пораю. Та ще й тут, у церкві допомагаю, – поступово до бабусі Горпини поверталася звична доброзичливість.

– А вже, мабуть, набачилися на своєму віку нівроку? – Сергій відчув, що його розмова dokonala свого, й бабуся знову почала розмовляти з ним довірливо й спокійно.

– Та що вже набачилася, то набачилася, одне тільки сказати – я ж бо голодомор пережила... – і її погляд раптом затуманився темною сльозистою паволокою, наче вона в цю мить провалилася знову в ту страхітливую безодню тридцять третього року, і перед її очима знову промайнули всі ті незбагненні безмежні жахи, які ніхто й ніколи не зможе ні осягнути, ні зрозуміти, ні пояснити. – Хай Бог простить тих пекельних людоджерів, які сотворили це жакіття...

– Та ще ж і війну пережили?

– Так, і війну теж пережила, – сумовито похитала головою баба Горпина. – Пережила й війну, але хіба ж можна порівняти війну з голодомором? У війну ми ж хоч якось, а таки харчувалися. У війну німці ж не відбирали у нас останній шмат хліба, німці не оточували потім військом голодні села, нікого не випускаючи, прирікаючи стариків, жінок і немовлят на неймовірні муки голодної смерті, муки, у порівнянні з якими розстріл видався б милосердям... – вона аж схлипнула, наче захлинувшись страхітливими спогадами. – Німці ж не примушували збожеволілих від голоду матерів їсти своїх померлих діточок. Та й людей в нашому селі у війну загинуло набагато менше, ніж від голодомору...

– Так, так, звичайно, – Сергій співчутливо погладив рукою худеньке старече плече бабусі.

– А після війни? А сорок сьомий рік? А колгосп? Трудодні? – вона підняла свої старечі худі, скоцюрблені руки і повернула їх догори долонями, задубілими від мозолів. – Ех, та що там уже й казати, – рішуче махнула вона рукою, наче відмітаючи свої страшні спогади, – що там уже згадувати.

– І, мабуть, Горпино Степанівно, маєте ви за всі свої неймовірні страждання і труди таку пенсію, що можете на неї не лише достойно жити, але ще й, наприклад, можете придбати автомобіль, поїхати в туристичну подорож кудись, скажімо, в Індію, або...

– Та ти не художник, ти, прямо, Штепсель і Тарапунька, – весело сплеснула в долоні бабуса. – На мою пенсію – автомобіль, і – в Індію! Ха-ха-ха!.. – тихо, але щиро розсміялася вона.

– От бачите, а я ще знаю великих письменників і поетів, що ледь животіють на свою мізерну пенсію, великих художників і скульпторів, що живуть упроголодь, великих артистів, які помирають від хвороб, бо не мають грошей на ліки... От ви в Бога вірите? – раптом ошелешив Сергій бабуню питанням.

– А як же, – здивовано знизала вона плечима.

– То уявіть собі, в такому разі, як би оце я, беручи до уваги все, про що ми щойно говорили, взяв би оце та й здер із вас в оплату за розпис вашого храму таку суму грошей, на яку я, принаймні, зміг би купити собі якийсь дорогий іноземний автомобіль? Як би це виглядало? Що б ви про мене, в такому разі, сказали? А я ж бо теж вірю в Бога.

– То так, так, твоя правда, – вона довгим довірливим поглядом подивилася Сергієві в очі. – Ваша правда, Сергію Михайловичу, ви пробачте вже стару дурну бабу. Ісус Христос теж бо пішки ходив. Пробачте мене, Сергію Михайловичу.

– Та годі вам вибачатися, Горпино Степанівно. І чого це ви раптом почали розмовляти зі мною на «ви»? Ви ж бо почали розмову зі мною на «ти», а потім чомусь перейшли на «ви». Взагалі то, зазвичай, все відбувається навпаки – спочатку, познайомившись, люди звертаються один до одного на «ви», а вже потім, з часом, переходять на «ти». А оскільки ви з самого початку нашої розмови почали звертатися до мене на «ти», як і належить звертатися людині вашого віку до людини мого віку, то я не бачу ніякого сенсу в тому, щоб ви зараз почали...

– Добре, добре, згодна, – бабуса лагідно поклала на знак згоди свою руку на руку Сергія. – Молодий, та розумний. То коли вже так вийшло, то ти зараз трохи зачекай тут на мене. Я зараз швиденько тут коло церкви приберу, я ж бо тут коло церкви щось на зразок наглядача – і приберу тут завжди, і отцеві Михайлу при нагоді допоможу, та й за охоронця я тут, бо й живу ж я тут таки, ось моя й хата, – показала вона на невелику хатинку, що стояла неподалік від церкви. – Раніше моя хата була останньою на нашій вулиці, а тепер остання на нашій вулиці церква, а моя хата передостання, так що я тепер ще й, так би мовити, охоронець нашого храму. Хоча такої старої баби навряд чи злодії перелякаються, та мені дали, про всяк випадок, ось що, – бабця витягла з кишені старенький мобільний телефон. – Так то я не дуже розбираюсь, що воно в цій техніці до чого, а, втім, знаю, що, коли тільки натисну на кнопку «три», то мені завжди відповідає отець Михайло. А сплю я вночі абияк, старечі немочі, турботи та спогади

перевертають мене з боку на бік цілими ночами, так що й непоганий із мене нічний сторож, а як, не дай Бог, яка пригода трапиться, то я відразу натисну на «три», – показала вона вказівним пальцем на телефон, – повідомлю відразу отця Михайла, а він вже далі все влаштує. Ось так ось воно. А зараз я швиденько тут біля церкви приберу, попідмітаю, а потім підемо до мене, я тебе з дороги нагодую, відпочинеш...

– Добре, добре, – кинув Сергій навздогін бабусі, яка швиденько подріботіла до церкви, розхитуючи на ходу, мов старенька качечка, своє худеньке сухе тіло й розвіюючи на вітрі сиве до білизни волосся, що вибивалося з-під білої хустки: «Наче кульбабка, – подумалося Сергієві. – І для чого ти оце влаштував тут цю, наче з дешевої оперетки, сцену – велика людина з Києва, як будете зустрічати, – дорікнув він собі подумки. – Для кого ти оце розіграв цю комічну п'єсу одного актора – для одного глядача, для цієї невинної, наївної бабці? І справді, прямо таки Штепсель і Тарапунька, а не художник, який зібрався розписувати храм Божий... Прости мені, Господи, цей невинний жарт.»

– А може вам допомогти? – крикнув Сергій, коли побачив, як баба Горпина, діставши з відімкнутої нею підсобки нехитре причандалля для прибирання, почала підмітати красиво викладений тротуарною плиткою при-церковний майданчик, до якого вела, викладена такою ж красивою плиткою доріжка від самого центру села. Ні церква, ні майданчик не були огорожені, навпаки, навколо церкви, під деревами, що росли поряд, стояли красиві лави, на яких завжди всякий міг би посидіти й відпочити, милуючись храмом і думаючи про Бога. І хоча смітити біля святого місця навряд чи хто наважився б, та все ж ознаки щоденної присутності тут людей були помітні, й баба Горпина щодня знову й знову приводила тут все до ладу: «наводила красу Божу», – як вона сама говорила.

– Нащо ж ти мені ще допомагати будеш, – говорила Горпина Степанівна до Сергія, одночасно підмітаючи навколо церкви, – я сама ж бо допомагаю Господу, і це для мене не тяжка робота, а велика радість і щастя, за це Господь, може, й дає мені віку й здоров'я. А ти, допоможу, допоможу...

2

– Ось і мої хороми, – обвела поглядом баба Горпина своє обійстя, коли, закінчивши прибирання церкви, підвела Сергія до своєї хати, обнесеної шиферною загородою. – Та заходь, не бійся, – махнула вона рукою на маленького цуцика, який вискочив через відчинену бабцею хвіртку і кинувся з гавкотом до Сергія, від чого той мимовільно сахнувся, – Кузько у мене добрий песик, він нікого не кусає, він у нас тільки гавкає, чи не так, Кузько? – Кузько у відповідь перестав гавкати і закивав хвостиком.

– Кузько, Кузько, гарний песик, – Сергій нахилився і погладив руді кучері песика, що підбіг і зацікавлено обнюхував незнайомця, киваючи хвостом.

– Собаки відразу гарну людину чують, – задоволено промовила Горпина Степанівна. – А Кузько мені ще й церкву охороняти допомагає, він, як і я, для грабіжників не надто страшний, але голосочок у нього нівроку, як ти сам Сергію, щойно переконався. Кузько як загавкає, так на все село чути.

– Так, так, голосочок у цієї малечі нічого собі, – погодився Сергій погладжуючи песика, – я, щойно тільки почув його гавкіт у дворі, як ми підійшли, а хвіртка була ще зачинена, то подумав, що ви, Горпино Степанівно, тримаєте у себе для безпеки якогось солідного собацюгу, а тоді дивлюся, вибігає з двору ця дрібнота.

– От, от, так і всі думають, коли ще не бачили Кузька, а тільки чули його голосочок. Так, звичайно, подумують і злодії, якщо, не дай Боже, вони з'являться біля церкви вночі. Це мене, мабуть, Бог нагородив таким песиком – їсть небагато, а гавкає як здоровенна собацюга, – посміхнулася бабця, дивлячись на свого улюбленця.

Обійстя у баби Горпини було, хоч і не надто вже розбудоване, але охайне й доладне: сарай на декілька відділень, де рохкала льоха й цокотіли кури, льох, невелика, але показна хатина, обкладена цеглою. Подвір'я було чисто виметене, між будівлями були прокладені доріжки з бетонних плит. Далі за хатою виднівся добре доглянутий город.

– А у вас, Горпино Степанівно, обійстя нічого собі, охайненьке, – сказав Сергій, озирнувшись навколо посеред подвір'я. – Та й хатинка нічого, хоч і невелика, зате доладна.

– Це все чоловік мій покійний, Йосип Миколайович, царство йому небесне, – перехрестилася Горпина Степанівна, – зовсім недавно його поховала, хай йому земля пухом. Добрий був господар, все це своїми руками зробив. Все сам. Хоч як тяжко нам спершу було. Все пережили і обійстя налагодили і дітей в люди вивели, – вона витерла кінчиком хустки набіглу на очі сльозу.

– Щиро співчуваю вам, Горпино Степанівно, – лагідно промовив Сергій. – І як же ви оце тепер самі справляєтеся з усім оцим господарством? І подвір'я у вас прибране, і льоху, бачу, вигодовуєте, і кури у вас цокотять, і город видно, що доглянутий, та ще, як не помиляюсь, город ще ж до того й немаленький.

– Та кажу ж, що Господь поки що дає мені здоров'ячко і за церквою доглянути, і з господарством упоратися. Це, мабуть, мій Йосип Миколайович покійний там на небі за мене турбується, та Господа просить, щоб я свої останні дні не провела в злиднях та хворобах, а провела залишок свого життя в радісних клопотах, та так спокійно й полишила цей світ у визначений мені час, та й пішла вже навіки до свого рідного Йосипа Миколайовича туди, де нас вже ніхто й ніколи не розлучить, – бабуся довірливо поглянула вгору. – А ще ж, – похопилася вона, – у мене й діти, онуки й правнуки є. Розлетілися з рідного гніздечка хто куди: і в Києві є, і в інших містах. Задля них оце ж і тримаю господарство, сам же знаєш, як воно зараз у містах живеться, не всім вдалося так вже добре влаштуватися в теперішньому житті. Так що я ще й дітям та внукам допомагаю. І вони ж таки й приїзять до мене та допомагають мені поратися з господарством. А дітей же в мене дев'ятеро! А внуків та правнуків!.. – аж сплеснула вона

радісно в долоні. – Та що це я, все про себе, та про себе? Зовсім, дурна баба, забула про тебе! Ти ж щойно з дороги, голодний втомлений, а я все про свої клопоти. То ходімо ж мерщій до хати, поїси, відпочинеш. Ходімо ж мерщій, ходімо, – клопоталася вона, відчиняючи двері, – Ходімо, ходімо...

Сергій покірно взяв свої валізи і пішов услід за бабцею до хати, супроводжуваний до порогу радісним Кузьком.

– Ось так я і живу, – промовила Горпина Степанівна, коли вони з Сергієм, проминувши сіни, зайшли до господи, яка поділялася на три кімнати. – Оце, так би мовити, моя головна кімната, тут я проводжу найбільше часу, – обвела вона поглядом кімнату, в якій вони з гостем зараз стояли, – це мій і передпокій, і кухня моя, – вона підійшла до газової плитки і лагідно, неначе якесь живе створіння, погладила її. – А це ось, як бачиш, газ нам нещодавно підвели. Теж, до речі, заслуга отця Михайла. Так що ми тепер із благами, включив собі взимку газ – і тепло, і не треба ні дрова пиляти та рубати, ні вугілля тягати та пересівати, та й на газовій плитці тепер їсти варити набагато дешевше, аніж раніше, коли ми купували до неї газові балони, – вона знову із вдячністю поглянула на свою газову плитку, неначе це була її найкраща подруга. – А оце ось спальна кімната, – показала вона на прочинені в іншу кімнату двері, – отут ми з моїм Йосипом Миколайовичем і жили, а тепер тут я сама проводжу свої самотні ночі, – сумовито подивилася Горпина Степанівна на прочинені двері. – А оце, – відкинувши свій миттєвий сум, вже жвавіше показала вона на інші прочинені двері в другу кімнату, – це моя, так би мовити, зала. Проходь, проходь, – запросила вона Сергія до зали, – тут у мене і телевизор є...

Вони зайшли в досить простору кімнату гарно освітлену трьома вікнами і непогано вмебльовану: там був диван, комод, дві шафи, крісло, декілька стільців і на підставці стояв телевизор, щоправда, старенький, але кольоровий, на підлозі лежав килим, теж не вельми новий, зважаючи на потертість.

– Оце і є моя зала, – гордовито обвела поглядом кімнату бабуся. – Оце й диван тут є, можеш тут поки що відпочити. Та ти не соромся, як кажуть, будь як вдома, – звернулася вона до Сергія, побачивши, що той дещо знічено зреагував на її пропозицію. – Давай, розташовуйся тут, не переймайся. Ось диван, сідай, лягай, будь ласка, відпочивай, а я тобі телевизор увімкну, – вона увімкнула телевизор. – Ось тут зараз якраз концерт іде, по цьому каналу часто гарні концерти показують, хоча, якщо ти хочеш, можеш пошукати щось на інших каналах...

– Та ні, ні, все добре, нехай буде концерт, – заспокоїв Сергій бабусю, що не на жарт розметушилася, – мені, взагалі то, все одно, я таки дійсно дещо втомився сьогодні. З самого ранку на ногах. Транспорт, вокзал, електричка... Так що я справді таки наважуся скористатися вашою пропозицією і трохи таки відпочину, – він взяв свої валізи, поставив їх у куток, а сам сів на диван.

– От і добре, от і добре, – зраділа бабуня. – То ти поки що тут відпочивай, а я тим часом щось приготую попоїсти. Відпочивай, – вона вийшла з кімнати і обережно зачинила за собою двері, але потім знову трохи прочинила їх і радісно кивнула Сергієві головою. – Відпочивай, відпочивай, – і знову зачинила двері.

«Оце тобі й пригода, не думав не гадав, що моя тут поява почнеться таким цікавим чином, – подумалося Сергієві, коли він, зручно вмощуючись, ліг на диван. – От так бабуня. Баба Горпина. Горпина Степанівна. А втім, не погана, власне пригода, і бабуня теж нічого собі, так що скажитися тобі, великий столичний художнику, немає на що», – розмірковував він собі, засинаючи і спостерігаючи, як круговерть запального народного танку, який в цей час показували по телевизору, поступово розпливалася в його дрімотній свідомості у вир багатобарвної казкової строкатості сьогоднішнього дня, де були і вранішня метушня столичного вокзалу, і за-віконне мелькання пейзажів в електричці, перемішане з розмовами пасажирів, і казкова багатобарвність новозбудованого храму, і дбайлива метушня Горпини Степанівни...

– Прокидайся, прокидайся, – долинув до Сергієвої свідомості ласкавий голос Горпини Степанівни, – обід вже на столі, пора вже прокидатися, – лагідно розбуркувала вона сонного гостя, який поступово виринав із глибокого, але короткого сну, – пора вже тобі й попоїсти, сьогодні ж, мабуть із самого ранку макової росинки в роті не було, а в мене вже все на столі...

– Так, так, – остаточно прокинувшись, відповів Сергій, сів на дивані і потер долонями обличчя, остаточно розвіуючи залишки сну, – я тут, здається заснув...

– Поспав, поспав годинку з дороги. Але пора вже прокидатись, а то, якщо вдень виспишся, то вночі не захочеться спати, та й обід вже на столі, голодний же, мабуть.

– Та зранку випив кави.

– Кави він випив, – саркастично подивилась бабуся, – пішли вже скоріше за стіл.

– Добре, добре, дякую, зараз іду. Просто якось спросоння ще апетит про себе не дуже нагадує. Мені б умитися.

– Так, так, звичайно. Зараз я тобі й рушника дістану, – пішла вона до шафи, відчинила її і почала там порпатись.

А Сергій тим часом озирнувся уважніше. В хаті було охайно, прибрано, все стояло на своїх місцях, кругом ні пилиночки. В належному їй куті – ікона Божої Матері, на стінах – світлини рідних і близьких. Взагалі, все було так, як і належить бути в звичайній селянській хаті, де живе старенька бабуся: цей стародавній образ Божої Матері, ці пожовклі світлини на стінах, ці візерунчаті занавісочки на вікнах, ці гаптовані скатерки на меблях – все дихало такою знайомою, такою рідною стародавньою доброзвичайністю, викликаючи щемливі дитячі спогади, адже все це так нагадувало оселю його, Сергієвої, рідної бабусі, давно вже померлої баби Килини, Килини Андріївни, яка жила під Києвом, і в якій Сергій проводив досить багато часу, особливо на канікулах, оскільки виростав безбаченком з одною лише матір'ю, яка бідкалася, працюючи на декількох роботах, аби прогодувати себе і сина. Та й бабуся Горпина так була схожа на бабусю Килину – цей метушливий почовг при ходьбі з характерним розгойдуванням худенького тіла, так як чимчикує качечка, ця самозречена турботливість про інших, ця прониклива доброта, що виливається з очей щедрим сонячним потоком...

– Ось, тримай, – подала Горпина Степанівна Сергієві чистий вишитий рушник, якого видобула щойно із надр шафи, – це я ще дівкою вишивала, на віно собі, – розлила вона щедроту своєї доброти у щирій посмішці.

– Дякую, – як приймають хліб-сіль, Сергій прийняв цей рушник, що дихав щирістю селянської наївної невинності. Потім він підвівся й пішов услід за бабусею надвір до умивальника, де з насолодою умився чистою водою з колодязя, що був тут же, на подвір'ї, витерся чистим духмяним рушником і з почуттям радісної свіжості пішов услід за бабусею знову в хату до обіднього столу.

– Ось пригощайся, будь ласка, не соромся, – припрошувала бабця Сергія, насипаючи йому в миску борщ, крім якого на столі ще стояла смажена картопля, печеня, коржики, молоко, – їж, їж, – накладала вона побільше сметани в борщ, – як кажуть, хто як їсть, той так і працює, так що не соромся.

– Та я не соромлюся, – взяв Сергій ложку і шматок хліба, – просто ви тут, бабуню, понаприготували стільки, що вистачило б не лише на одного художника, а на цілу бригаду робітників. Після такого обіду гріх було б працювати абияк, – він підсунув миску духмяного борщу ближче і почав з апетитом їсти. – А ви ж, бабуню, чого не їсте? – відірвався він на мить від миски.

– Та я сьогодні й поснідала нівроку, та й поки готувала обід ще підїла, та й взагалі, скільки там мені, старій бабі, треба. Ти не переймайся й не відволікайся, їж.

Як кажуть, апетит приходить під час їди – Сергій під час обіду ще раз підтвердив цю істину.

– Оце так наївся, – відхилився він на спинку стільця, допиваючи вже молоко, – давно вже так не наїдався. А до речі, звідки це у вас молоко таке смачне, свіже та духмяне, я, наче, корови у вас не помітив?

– Так, корови у мене дійсно немає, стара я вже та немічна, щоб корову тримати, хоча колись із Йосипом Миколайовичем і корівку теж тримали, а як приставився мій господар, то я корівку і продала, зате у сусідів корів поки що, слава Богу, вистачає. Ось це, – показала бабуся на глечик з молоком, з якого її гість наливав собі ще один кухоль, – я взяла у своєї таки сусідки, Мотрі Микитівни, що поряд зі мною й живе. Тобі подобається це молоко?..

– Подобається, ой подобається, – задоволено прицмокнув Сергій, допиваючи другий кухоль молока, – духмяне та смачне, аж солодке, мабуть, свіже.

– А як же, звичайно свіже, іншого в нас не буває. Та й трава ж свіжа пішла на пасовищах, так що молоко зараз дійсно таки гарне. Отже, якщо тобі й справді подобається молоко Мотиної корови, то можна тепер буде брати в неї молоко для тебе, поки ти будеш тут працювати. Тим більше, що, – Горпина Степанівна з якоюсь доброзичливою хитринкою глянула на Сергія, – коли я вже хотіла Мотрі заплатити за молоко, то вона з мене грошей таки не взяла...

– Чому це? – здивувався Сергій.

– Та коли я їй розповіла, – доброзичлива селянська хитринка знову з'явилася в посмішці бабусі, – що це для тебе, тобто для того самого художника, що оце вже й приїхав і буде вже розписувати наш храм, і що зараз ти оце якраз у мене... Та ще коли розповіла, який ти на справді, що приїхав ти електричкою, і за розпис храму грошей не заломив стільки, що, ого-го!.. Та й взагалі...

– Горпино Степанівно, Горпино Степанівно... – докірливо похитав головою Сергій. – То це ви вже, значить, бабі Мотрі, баба Мотря бабі Парасці, і так далі. То, мабуть, вже все село знає про мене?

– А що тут такого, – трохи навіть ображено відповіла бабця, – ти що хотів тут жити, працювати й щоб ніхто ніколи не дізнався про твою тут присутність?

– Та ні, ви пробачте, якщо я вас образив. Просто, як самі розумієте, я взагалі то не надто тішуся зайвими про себе розмовами. А крім того ви мені ще нагадали, що я вже тут у вас давно в селі, а до отця Михайла все ще не завітав, і буде воно якось, мабуть, не зовсім зрозуміло, якщо все село вже буде знати, що я давно приїхав, а отець Михайло про це й не знатиме, а дізнається теж із чуток від своїх сусідів. Якось це, на мою думку, буде не по-людськи.

– Он ти про що. Не переймайся. Нічого страшного немає в тому, що ти не відразу по приїзді прийшов до отця Михайла. Адже ж річ в тім, що отець ще до обіду поїхав до одного з наших прихожан, який живе далеченько звідси – дружині його дуже зле. Так що, все одно панотця вдома не було. А втім, він вже невдовзі має й приїхати.

– То коли він поїхав автобусом чи електричкою, так ми й точно можемо знати, о котрій годині він має приїхати – розклад руху вам же, напевне, відомий.

– Та ні, отець Михайло поїхав власним автомобілем. До Семена Бондаря так просто не доберешся, до їхнього села ні електричка, ні автобус не ходять.

Сергій, невідомо чому, був якось трохи прикро вражений звісткою про те, що отець Михайло, виявляється, має власне авто. Якось це не зовсім в'язалося з його власними переконаннями й уявленнями про те, яким повинен бути духовний наставник, і як він повинен себе поводити в такий скрутний для народу час, як зараз. Та й якось не схоже було це на того побожного чоловіка, отця Михайла, який особисто приїздив до Києва умовляти Сергія зайнятися розписом їхнього храму. Отець Михайло тоді дійсно таки справив таке враження на Сергія, що той негайно вирішив тут таки їхати в село Веселе, відклавши всі свої справи. А втім, отцеві Михайлові, зважаючи на розпорошеність його пастви по далеких селах, і справді таки просто необхідний був автомобіль, вирішив Сергій. «Та й взагалі, – думав він собі, – автомобіль в наш час – це ж не розкіш, а засіб пересування, і мати автомобіль в наш час – це, взагалі то, те ж саме,

що мати, наприклад, холодильник, чи телевізор, це просто необхідна в домі річ», – старався Сергій сам себе переконати й погамувати неприємне почуття, що він нібито у чомусь незаслужено звинуватив достойну людину, але тут же подумки розсміявся над своїми переконуваннями самого себе, згадавши, що це якраз його мама такими самими словами переконувала самого Сергія, умовляючи придбати хоч якийсь автомобіль, а він у відповідь на це незворушно доводив, що в час, коли весь народ, можна сказати, бідує, мати всілякі розкоші, в тому числі й автомобіль, просто непристойно. Мабуть мама таки була права, називаючи Сергія занадто вже вимогливим до людської природи, і доводячи, що такий його юнацький максималізм просто таки не личить такому дорослому, можна сказати, вже в літах, чоловікові.

– ... То ти чуєш, що я тобі кажу, – вивів Сергія з його легкої задуми голос Горпини Степанівни, – чи про що ти зараз оце думаєш?

– Так, так, вибачте, Горпино Степанівно, задумався трохи, це зі мною буває іноді. Але нам, художникам, таке треба вибачати, самі розумієте. Так що ви мені хотіли сказати?

– Та я кажу, що залишайся в мене жити, поки будеш у нас. Місця в мене в хаті вистачає, їсти-пити є що, та й молочко, що тобі так сподобалося поряд, і храм тут таки під боком, та ще й тут таки поряд, – бабуся показала рукою, – просто перейдеш доріжкою через мій город – і Дніпро, купайся скільки завгодно.

– Так, так умови просто чудові, що там і казати, – завагався якось Сергій. – Я б, звичайно, не проти.

– То в чому ж річ? – бабуся помітила його нерішучість.

– Просто, розумієте, я взагалі то думав зупинитися в отця Михайла. Наскільки я зрозумів з нашої з ним розмови, він теж такої думки, він же одинак, живе самотою, як я зрозумів? Це по-перше. А по-друге, ви ж самі, Горпино Степанівно, говорили, що до вас приїжджають ваші рідні, щоб допомогти вам по господарству – чи не заважатиму я в такому разі їм і вам?

– Он ти про що. То щодо отця Михайла, він дійсно таки одинак, як померла його дружина, Ольга Петрівна, то з тих пір Михайло Архипович, отця Михайла нашого, якщо не знаєш, звати так, Михайло Архипович Князенко.

– Так, так, звичайно, знаю.

– Так от, він, виходить так що й справді одинак. Але ж покійна його дружина залишила Михайлові Архиповичу донечку, Оксану.

– Але ж, як мені відомо, вона черниця?

– Так, так, правда твоя, Оксаночка у нас в Христових наречених ходить, прикликав її Господь до служіння. Але ж монастир – не в'язниця, і Оксана частенько відвідує батька, а іноді й довгенько таки живе тут у нього, коли треба допомогти по господарству. А зараз – вам, міським жителям, це, мабуть, невідомо – саме час поратися на городі – травень – і огірочки треба посадити, і помідорчики, пополювати все, поки прийметься добре, та й картопельку прополоти та обгорнути саме час, і все таке інше. Одне слово, тут вона якраз зараз, Оксана, у батька живе й порається по господарству. А щодо моїх рідних, то вони дійсно приїжджають до мене на поміч, але приїжджають вони не надовго, зазвичай на вихідні, і місця, хоч і хата моя видається невеликою, вистачає всім, і в хаті на долівці стелемось, і ще й прибудівля за хатою є, раніше, коли я тримала корову, там сіно було, і всі так любили виспатись на сіні, а тепер там стоять ліжка, і влітку теж дуже гарно там спати на свіжому повітрі. Так що, як наїдуть мої, то місця всім вистачає, і тобі вистачить – одним менше, одним більше, ніхто й не помітить.

– Що ж, переконали, – Сергій розвів руками, – я з великим задоволенням залишуся у вас, якщо отець Михайло не буде проти цього, якщо він не образиться на те, що я зупинюся не в нього.

– А чого б йому бути проти, чого б йому образитися? Та й Оксаночка ж зараз якраз тут живе.

– Та й вам же, Горпино Степанівно, зайва копійчина не завадить, пенсія ж у вас не дуже...

– Яка пенсія, яка зайва копійчина, я щось не второпаю про що ти це говориш.

– Та за квартиру ж я вам заплачу. Що ж я тут даром житиму, турбуватиму вас. Обіди мені ще ж треба готувати...

– Ти що образити мене хочеш? Заплатить він мені! – обурено, наче їй запропонували щось непристойне, вигукнула бабця. – Та як у тебе язик повернувся! Ти он яку справу приїхав до нас робити, до нас як поставився, а я буду з тебе гроші брати?

– Вибачте, вибачте, – примирливо підняв руки догори Сергій, – я не хотів вас образити.

– Та чи ви тут сваритеся вже, такими вже рідними стали, що вже й сварка між вами, – і Сергій, і Горпина Степанівна одночасно повернули голови в напрямку вхідних дверей, де на порозі з'явилася опасиста кругловида жінка років шестидесяти в строкатому платті.

– А-а-а, ось і Мотря прийшла, – кивнула в бік жінки Горпина Степанівна. – Це ж сусідка моя, Мотря Микитівна, це ж вона, Сергію, пригощала тебе молочком.

– Так, так, – радісно закивала у відповідь сусідка, – оце забігла на хвилю поцікавитися, чи сподобалося вам моє молочко.

Сергій з Горпиною Степанівною порозуміло презирнулися, даючи одне одному знати, що вони обидва добре втямили причину Мотиного приходу: було цілком ясно, що Мотря Микитівна після приходу Горпини Степанівни, коли дізналася про Сергія, відразу ж подалася по селу розповсюджувати сенсаційну звістку про приїзд знаменитого художника, який буде розписувати їхній храм, – ще б пак, розповісти односельчанам першою про таке! Але розповідаючи про Сергія, Мотря Микитівна, мабуть, не змогла таки втриматися від того, щоб хоч декілька разів не сказати таку спокусливу сакраментальну фразу «сама його бачила», хоча й говорила вона це, очевидно, як добросовісна оповісниця, не без докору сумління. І ось, щоб заспокоїти своє, трохи постраждале сумління, Мотря Микитівна й прийшла зараз до сусідки, щоб і насправді таки на власні очі побачити Сергія.

– Та ти заходь, заходь, Мотю, прохось, сідай, – запрошувала баба Горпина сусідку, яку втім можна було й не запрошувати, вона й так пройшла до столу, відсунула стілець і присіла біля столу. – А ми оце з Серьожею, – посміхнулася Горпина Степанівна в бік Сергія, підкреслюючи перед сусідкою таким звертанням до знаменитого художника дружні з ним відносини, – трохи дійсно таки не порозумілися, трохи справді не посварилися. Ти тільки уяви собі, Мотю, говорить, що заплатить мені за квартиру, якщо житиме тут у мене, поки розписуватиме наш храм! Уявляєш собі таке?

– Оце так. Оце ви, справді таки, придумали, – широко розплющеними від здивування очима подивилася Мотря на Сергія, як на якогось незрозумілого дивака. – Та що ж ми тут бузувіри якісь, чи що. Будемо ще й гроші з вас дерти? Оце так!

– Та годі, годі вже вам, – примирливо подивився на обох сусідок Сергій, – будемо вважати це непорозуміння вичерпаним. Як то кажуть, хотілося як краще, а вийшло як завжди. Будемо вважати, що нічого я вам не пропонував.

– Ти бачиш, який розумний, – звернувшись задоволено баба Горпина до Моті, – я ж тобі казала, який він розумний, – і обидві сусідки значуще похитали головами на знак згоди, хоча Сергій так і не зрозумів, в чому так вже виявилася його великорозумність, а тим часом все одно бути розумним було таки краще, аніж навпаки. – А до речі, – похопилася Горпина Степанівна, – ти не знаєш, чи отець Михайло повернувся вже додому?

– Так. Я оце якраз поверталася додому, – довірливо проказала Мотря Микитівна, мимовільно видаючи свою місію оповісниці односельчан щодо приїзду Сергія, – а була я в центрі, у Галі Стронихи, то бачила, що отець Михайло якраз їхав додому.

– От і добре. А ми оце збиралися якраз із Сергієм до панотця, бо ж Сергій вже давненько в селі, а до отця Михайла все ще не завітав, – повільно і якнайдохідливіше проказала вона Моті, яка щойно тільки підсунула свого стільця поближче до столу, і зручно на ньому вмоцуючись,

очевидно, готувалася вже до насолоди тривалою, довірливою, докладною, цікавою розмовою. – Так що вибачай, Мотю, нам зараз доведеться піти з дому. Іншим разом поговоримо.

– Ну от, – скрушно сплеснула в долоні Мотя, – тільки я зайшла, як вам вже йти треба. То скажіть же, будь ласка, молочко моє вам хоч сподобалося? – вирішала вона хоча б таким чином, хоча б на мить продовжити таку бажану розмову.

– Не те слово, ще б не сподобалося ваше молочко, – вирішив Сергій похвалою якимось винагородити свою нову сусідку за її нездійснену мрію про довгу довірливу розмову. – Такого молочка я зроду ще не пив. Хоча, може, в дитинстві й пив щось подібне, коли жив у своєї рідної бабусі, Килини Андріївни, на селі. Сама вона корову не тримала, бо була вдовою, як і Горпина Степанівна зараз, а брала моя бабуся молоко теж у своїх сусідів, теж гарне було молоко, але ваше молоко, Мотре Микитівно, просто таки незрівнянне, смачне, духмяне, солодке, не молоко, а нектар. Дуже гарне.

– От і добре, от і добре, – аж зашарілася від задоволення Мотря, – пийте ж мого молочка скільки вам заманеться. Пийте до схочу. І не здумайте мені навіть натякати про гроші, – жар-тівливо пригрозила вона Сергієві пальцем, – за гроші я вам не дам ніякого молока, навіть і не думайте.

3

Сонце над селом Веселим вже давно перемайнуло полудневу вершину і почало вже своє поступове сходження вниз до західного пругу, передвіщаючи прекрасний весняний вечір. Хоча Сергій і намагався переконати Горпину Степанівну, щоб вона лише розповіла йому, як дійти до оселі отця Михайла, а вже він, Сергій, сам дістанеться до панотця, відбуде там належну гостину й обов'язково повернеться, рішуче налаштована бабуся не здалася ні на які умовляння і наполягла таки на тому, щоб особисто супроводжувати Сергія. Загалом тихе й спокійне, село в цей передвечірній час все ж дещо пожвавішало: верталися додому з роботи люди, малеча після школи й виконання домашніх завдань висипала на вулиці побавитися дитячими веселоцями, а старші парубки й дівчата гуртувалися помалу до знадливих травневих вечірніх гулянок. Баба Горпина, супроводжуючи Сергія, безугавно розповідала про все, чим живе село, особливо ж задоволено вона віталася з людьми, які виходили зі своїх дворів назустріч, очевидно, оповіщені про приїзд художника Мотрею Микитівною. Горпина Степанівна, кожного разу, привітавшись, належним чином відрекомендувала Сергія односельчанам і навзаєм кожному односельчанину представляла Сергія, потім ще трохи підтримувала поважну розмову, додержуючи неписаного селянського дипломатичного протоколу, і вони знову вирушали далі, потроху наближаючись до мети свого походу – оселі отця Михайла.

– А ось і вона, оселя Михайла Архиповича, – коли вони з Сергієм, дійшовши вже до центру села головною вулицею, звернули в бічну вуличку, кивнула Горпина Степанівна в бік ошатно огороженого красивим тином охайного цегляного будинку. – Оце тут він і мешкає, панотець наш Михайло, ось і машина його біля двору стоїть – значить він точно вдома, – додала вона, звернувши Сергієву увагу на старенькі «Жигулі» першої моделі синього кольору, що стояли за кущем бузку, який ріс біля панотцевого двору, і тому Сергій не відразу помітив автомобіль.

І щойно вони з бабусяю наблизилися до воріт, як із відчиненої хвіртки назустріч їм вийшов і сам отець Михайло – високий широкоплечий чоловік з довгим русим волоссям і охайно підстриженими вусами з борідкою, одягнений у просту сіру куртку і потерті джинси.

– А, Сергію, – радо простягнув він руки назустріч гостям. – Нарешті, нарешті ви до нас завітали. Дуже, дуже радий вам. Нарешті, – очі, все його обличчя сяяли щирою привітністю, яка свідчила, що Михайло Архипович дійсно був радий.

– Я теж, дуже, дуже радий, – вітально потискаючи руку панотцеві, теж зі щирою радістю відповів Сергій. – Тим більше радий, що вже познайомився з деякими вашими прихожанами, – показав він на бабу Горпину.

– Горпино Степанівно, то ви вже встигли познайомитися з нашим гостем? – перевів погляд на стареньку панотець.

– Ми не лише познайомились, а вже стали добрячими друзями, – відповів за бабцю Сергій. – Просто я приїхав до вашого села ще зранку, і встиг уже дещо познайомитися з вашим селом і з вашими односельцями, храм, до речі, вже оглянув.

– Так, так, а я, як на те, – з вибачливим виразом на доброму обличчі промовив отець Михайло, – сьогодні цілий день не був удома. У Семена Бондаря дружина Клава заслабла не на жарт, а живуть вони далеченько від усіх благ цивілізації на хуторці в півтора десятка будинків, так що довелося зранку взяти нашого лікаря з місцевої дільничної лікарні, поїхати до Бондарів, на «швидку допомогу» у нас, знаєте, бензину не вистачає. Марія Дмитрівна, терапевт наш, оглянула Клаву, а в неї і тиск дуже високий, і з серцем щось негаразд, так що довелося відвозити Клаву до районної лікарні. А там доки все оформили, доки лікарі зробили перші призначення, доки вирішили питання з ліками, ліки ж бо в лікарні теж відсутні... Одне слово, так цілий день і довелося проїздити, а ви тут доки, виявляється, вже чекаєте на мене.

– Та я і не думав нудьгувати без вас, – заспокоїв його Сергій. – Я ж вам кажу, що мені, на щастя, якраз нагодилася Горпина Степанівна. Вона мені і про церкву розповіла, і в гості запросила, і нагодувала, і відпочив я в неї. Так що, нарікати мені не доводиться.

– В такому разі, я дуже радий, запрошую вас до господи, – гостинним жестом показав на свій будинок отець Михайло. – Ось тільки заганю в гараж свого «кадилака», – показав він на «Жигулі», і підійшовши до автомобіля, лагідно поклав руку на кабіну і додав: – поставлю на ніч на відпочинок свою стареньку «копієчку», вона бо сьогодні нівроку собі попрацювала.

– Старенька то вона, може, й старенька, – оцінюючим поглядом ковзнув по автомобілю Сергій, – а виглядає досить таки непогано, як на свій вік. Дуже добре виглядає. Як новенька.

– Ще б пак, – гордовито відповів панотець, – це ж помічниця для всього нашого села, – він ніжно погладив кабіну авто, наче це була жива істота, – а тому й доглядаємо ми її усім селом – хто чим може, і хто на що здатен: хто грішми, хто яку деталь дістане, хто підварить, хто підфарбує... А нещодавно Славко Здоренко свою власну авто-майстерню відкрив і взяв нашу стареньку «копієчку», як він сказав, на довічне безкоштовне обслуговування. Отже, тепер наша машина в надійних руках. Ми то й придбали це авто всім селом, коли почалися всі ці негаразди: жінці народжувати – а на «швидкій допомозі» бензину немає, комусь треба терміново в район, а автобус зламався, і все таке... Так що склалися всім селом і придбали оце авто. А так взагалі-то я ніколи й не думав, що колись буду водити машину. Та, бач, довелось. А як згадаю свої потуги щодо оволодіння водійськими правами, – весело посміхнувся він. – І сміх, і гріх. Та нічого, все ж домігся свого. Як кажуть, не боги горшки ліплять. Справляюся зі своєю «копієчкою» не згірше за всякого завзятого водія. Але досить вже ліричних відступів. Зараз поставлю машину в гараж – і прошу до господи.

І доки отець Михайло відмикав гараж, що виходив воротами на вулицю, розвертав і заганяв у гараж авто, Сергій ніяк не міг спекатися відчуття сорому при згадці про свої недавні роздуми щодо розкошування священників, які дозволяють собі роз'їжджати на автомобілях, в той час як прості люди не можуть дозволити собі витратити зайву копійчину на шмат хліба насущного. Автомобіль отця Михайла дійсно був не розкішшю, а засобом пересування.

Перша жива істота, яку гості зустріли у дворі отця Михайла, був величезний собацюга, породи якого Сергій, що мав дуже приблизне уявлення щодо собачого світу, визначив як кавказького сторожового. Собака був на цепу, при чому причеплений таким чином, що ніяк не зміг би дістати до людей, які проходили в будинок, але Сергій про це не знав і тому зупинився в нерішучості, втупивши розгублений погляд у величезну коричнево-білу кудлату гору м'язів, і прикриваючи інстинктивно собою бабу Горпину.

– Не бійся, Сергію, не бійся, – бадьоро підштовхнула його Горпина Степанівна, – поперше, Кудлай сюди не дістає, та й не стане він кидатися ось так ось, ні сіло ні впало на людей.

– Так, так, – підтвердив слова бабці отець Михайло, що якраз зачиняв двері гаража, котрі виходили в двір, – Кудлай у нас душа добра, чи не так, Кудлаю, – кивнув він псові, на що той лише на мить перевів свій погляд на господаря, а потім знову флегматично втупив свої величезні чорні добрі очі в Сергія, очевидно вивчаючи нового відвідувача.

– Кудлай – собака розумний, – похвалила пса Горпина Степанівна і собі, – можливо розумніший за деяких двоногих, що тільки, прости Господи, гавкати і вміють.

– Та це, власне, і є єдина жива істота із тварин у моєму господарстві, – Михайло Архипович обвів рукою подвір'я. – Немає в мене ні курки, ні свинки, тільки город – і все, – кивнув він. – Живу одинаком, паства велика. Немає коли господарством займатись.

Сергій окинув оком подвір'я. Все було чисто, впорядковано, подвір'я викладене плиткою, колодязь, красивий цегляний будинок під черепицею, більший, звичайно, за будинок баби Горпини, але не на стільки, щоб можна було з цієї різниці зробити висновок про велику відмінність у соціальному становищі господарів. А от із господарських будівель – лише льох та

помірний сарай, що колись, видно, слугував за прихисток домашній худобі, а тепер був перероблений на гараж.

– Добрий день, – раптом привернув увагу Сергія мелодійний дівочий голос. – А я чую, наче якісь голоси у дворі, думаю, чи гості якісь у нас.

Сергій повернув голову на цей голос. Із-за будинку виходила дівчина в синьо-зеленому спортивному костюмі, який, облягаючи її молоде тіло, підкреслював надзвичайну красу її доладної, наче виточеної фігури. Була це дівчина досить високого зросту, не набагато нижча від Сергія, з русим волоссям, заплетеним у косу, скручену на потилиці. Особливо ж Сергія вразила та невимушена природна гідність її постави, з якою вона, привітавшись, спокійно наближалась до гостей. Навіть ні, мабуть, гідність – це, можливо, й не зовсім те слово, адже воно передбачає якусь гордість, можливо, навіть гординю, а в дівчині не було навіть натяку на щось подібне до гордині, як не було й натяку на щось подібне до запобігання перед гостями. Вона просто була сама собою. Вона просто й невимушено наближалась до Сергія ходю, якій позаздрила б якого завгодно рангу модель, вимуштрувана довголітньою подіумною наукою.

– Добрий день, – відповів Сергій на привітання. – Хоча, день вже, можна сказати, закінчується, і вже можна б сказати «добрий вечір», – і він придивився поближче до дівчини.

Та вона була справжньою красунею, придивившись, вирішив Сергій. Але відзначалась дівчина не тією показною агресивною красою строкато розмальованих облич на рекламних світлинах – її краса не відразу кидалася в очі, на перший погляд ніби то нічого особливого, звичайне, хоча й привабливе обличчя: гарний, трохи видовжений овал цього обличчя відзначався незвичним для жінки вольовим підборіддям, яке втім, нітрохи не псувало загального враження, адже в усьому іншому її обличчя було сама жіночність – красиво окреслений, хоча й дещо кирпатенький ніс, пухленькі губи, красивий вигин чорних брів, і головне – очі, прекрасні великі сині очі. Великі сині й глибокі, дуже глибокі очі. Такі глибокі, що той, хто наважився б пірнути в них у спробі дошукатися їх дна, навряд чи зміг би випірнути – оце відчуття чогось незбагненого, а значить і небезпечного, опанувало Сергія при погляді на її очі, так що він навіть поспішив відвести свій погляд, але відразу ж знову повернувся поглядом до її очей, не в змозі опиратися якійсь чарівній непереборній силі. Адже саме очі, випромінюючи глибинну силу якоїсь потойбічної сутності, й надавали цьому дівочому обличчю, здавалося б звичайному, незвичайної довершеної гармонійності.

– А це моя донечка, Оксана, – лагідно взяв дівчину за руку, а потім, обійнявши її, ніжно пригорнув до себе отець Михайло. – А оце, Оксано, той самий художник, хоча ти й кажеш, що правильно – не художник, а маляр, що приїхав до нас із Києва розписувати наш новозбудований храм. Сергій Михайлович Богданенко.

– Дуже приємно познайомитися, – простягнув руку для знайомства Сергій.

– Вибачте будь ласка, але потиснути вашу руку я зараз не наважуся, адже я щойно з городу, – вона показала свої забруднені руки, одночасно намагаючись обтерти присохлу до пальців землю, ні трохи при цьому не знітившись.

– Так, так, Оксанка допомагає мені впоратися з городом, доки я мотаюсь у справах пастви, – лагідно поглянув Михайло Архипович на свою доню.

– То проходьте до господи, будь ласка, – запросила гостей Оксана, – проходьте, а я затим помию руки та пригощу вас чаєм. Проходьте, проходьте.

4

Всі зайшли через крильце і сіни, які були одночасно кухнею, в передпокій, де Михайло Архипович запропонував гостям сісти за невеликий стіл, і сам сів поряд з ними. Оксана ж залишилася в кухні готувати чай.

Сергій тим часом окинув поглядом господу панотця. Ті ж самі ікони, ті ж самі світлини рідних і близьких, як і в хаті баби Горпини, але все тут було опоряджено набагато старанніше і вишуканіше – це можна було назвати євроремонтом: красиві шпалери на стінах, підвісна стеля, красиві люстри, євро вимикачі, ікони й світлини красиво по-сучасному оправлені, на вікнах жалюзі, через відчинені двері в залу Сергій побачив великий сучасний телевізор, комп'ютер, але найголовнішою ознакою оселі панотця Михайла були все ж книги, книги стояли в красивій книжній шафі, стояли на підвісних полицях, які були розміщені в кожному придатному для цього місці, книги лежали на столах, на стільцях, відкриті на потрібній сторінці, і закриті, в яких виднілися закладки... Одне слово, Сергій зрозумів, що книги були пристрасстю отця Михайла, і хоча пристрассті не повинні бути притаманними служителям Бога, книги – пристрассть, котру все ж таки можна пробачити навіть священникові, вирішив він.

– Непогано тут у вас, панотче, – порушив Сергій мовчанку, – все опоряджено зі смаком. Гарно у вас.

– Та це все, знову ж таки наша громада, – пояснив Михайло Архипович. – Громада у нас чималенька, от і кажуть, що ми, мовляв, хіба не зможемо утримувати нашого заступника перед Богом, це мої прихожани, вибачаюсь, про мене так говорять, – трохи соромливий вираз з'явився на його обличчі. – Так от і говорять мої прихожани, що, мовляв, нам перед Богом буде соромно, якщо житло нашого священика не буде гідно опоряджено, та й взагалі, якщо його побут не буде налагоджено належним чином. І скільки я не пояснював їм, що Богу, взагалі то, байдуже до того, які шпалери в моїх кімнатах, Бога цікавлять зовсім інші речі – все одно вони таки зробили по-своєму. Та, врешті, якщо громаді так вже приємно бачити домівку свого священика саме такою, то нехай вже буде так, великого гріха я в цьому не бачу. Та й домівкою цією, зрештою, користується кожен із наших односельців не менше, ніж я сам, тут ми збираємося, вирішуємо наші питання, моя оселя завжди відкрита для кожного односельця, от хоча б комп'ютер, – панотець показав у бік розташованого в залі приладу, який Сергій вже примітив раніше, – став у пригоді вже не раз не одному із сельчан. А було це так – приходжу якимось я вже ввечері додому, заходжу в хату, а там стоїть оце чудо цивілізації. Що робити? Довелося опанувати всі премудрості володіння цим чудом, як доводилося перед цим оволодівати автомобілем. Хоча я й нині не такий вже великий спеціаліст щодо комп'ютера, тут більше тямить моя Оксана, але і я теж дещо можу, а взагалі, як я казав, все село користується цим дивом техніки. Отак, власне вся оця благодать у моїй оселі й з'явилася: приходжу додому ввечері, дивлюся – нові шпалери на стінах, приходжу іншим разом – люстри красиві висять, а оце нещодавно прийшов, дивлюся – новий холодильник стоїть на кухні.

– Вибачте, отче, – не втримався Сергій від питання, – а як це, ви говорите, що приходите додому, а тут вже стоїть холодильник, чи комп'ютер, чи ще щось зроблено, ви що свій дім не замикаєте?

– Та була б моя воля, – усміхнувся він, – я б нізащо не замикав, на все, як кажуть, Божа воля, та й єдине, що мені й справді було б жаль втратити – це мої книги, а книги – то навряд чи велика принада для злодіїв. Та замок мені все ж врізали все ті ж мої благодійники, і хату я замикаю, коли йду з дому, але про те, де знаходиться ключ, знають майже всі на селі, адже завжди може виникнути потреба скористатися тим же комп'ютером, чи, наприклад телефоном, який стоїть у мене, хоча останнім часом все більше користуються мобільними телефонами, все ж і мій домашній телефон стає в пригоді. Одне слово, зайти до моєї оселі – не проблема

майже ні для кого з нашого села, це може бути проблемою лише для якогось заїжджого незнайомця.

– Такого, як оце, наприклад, я, – сказав Сергій, просто зачудований розповіддю отця Михайла. Дійсно, все тут було таким незвичайним, таким дивним, причому приємно дивним, приємно незвичайним. І ця майже столітня, невтомна в своїх благих трудах баба Горпина; і цей незрівнянний отець Михайло, що наче зійшов у наш гріховний світ прямо зі сторінок якогось стародавнього «Житія» і так просто й природно розповідає про своє невтомне, безнастанне, жертвне служіння людям, в якому так просто й природно виявляється вся премудрість божа, закладена в задумі творця стосовно його творіння – людини; і ця, наче виникла з якоїсь казкової невіді, незбагненна, дивовижна дівчина... Оксана... Як же це він! Як же це може бути? Хіба це можливо? Сергій раптом згадав про те, що донька отця Михайла – черниця. Якось це здалося настільки неймовірним: оця русоволоса синьоока красуня – черниця! Немоżliво. Чи, може, це йому просто так дуже хотілося, щоб це було неможливо. А може, в отця Михайла була ще одна донька, подумалось йому. Та ні, він же прекрасно знає, що отець Михайло – вдівець і має одну доньку. Як же це? Чому? Нуртовиння бентежних думок захопило Сергієве єство і невідпорно потягло його в глиб якогось дивного почуття, неначе він оце йшов собі спокійно берегом моря, йшов собі йшов, задивившись у небо, аж непомітно для самого себе перетнув между берегової тверді й пішов собі спокійнісінько по воді... Аж глядь собі під ноги – а там замість берегової тверді морське плесо. І як це йому вдалося йти по воді? І що тепер йому робити: йти далі, повертати назад, стояти на місці й ждати, чи доля й надалі втримуватиме його над безоднею, чи потягне на глибину?..

– Чи ви чуєте мене? – отець Михайло вкотре вже звертався до впалого в задум Сергія.

– Вибачте мені, – врешті отямився Сергій. – Я дещо задумався, це в мене частенько буває.

– Нічого, нічого, це природна річ для художника, як і взагалі для людини розумової праці, зі мною це теж, до речі, частенько буває, – заспокійливо промовив панотець. – Я ось кажу нашому гостеві, – звернувся він вже до своєї доньки, що якраз зайшла до кімнати, – що ми йому обов'язково скажемо, де ми кладемо ключа, коли замикаємо будинок, щоб шановний Сергій не відчував себе тут чужинцем і незнайомцем. Чи не так?

– Звичайно, – з доброзичливим спокоєм відповіла Оксана і почала розставляти на столі чашки з духмяним гарячим чаєм, печиво, варення.

Її плавні неспішні рухи, спокійна грація, з якою вона готувала стіл, просто зачаровували. На мить озирнувшись, Сергій помітив, що таке ж враження зачарування Оксана справляла й на інших: і Горпина Степанівна, і отець Михайло зі щирим замилюванням спостерігали за дивовижним волхвуванням чарівної дівчини. Хоча волхвування – і не зовсім те, що личило б доньці християнського священика й черниці, але саме це слово прийшло на розум Сергієві при спогляданні цього дійства, і він нарешті зрозумів ту красу, якою зачаровувала Оксана, красу, що не кидалася відразу в очі безсоромністю сучасних загальноприйнятих космополітичних канонів стандартних рекламних облич, а привертала до себе якраз своєю незвичайністю, глибинністю, потаємністю. Це була глибинна і потаємна досконалість споконвічної української породи, виплеканої в невідомому мороці незглибимих тисячоліть, досконалість, згідно з якою були створені шедеври Трипілля й Скіфії, досконалість, яка визначила злет Київської Русі, дозволивши невідомим майстрам створити своєрідну довершеність храмів цієї доби, незрівнянну довершеність Київської Софії, незвичну, відразу не зрозумілу красу її Пантократора й Оранти, грізну непоступливу красу, що дає себе пізнати, як і цнотлива українська дівчина, тільки після того, як упевниться в чистоті й щирості твоїх намірів. Своєрідність цієї краси, як і своєрідність нашої незрівнянної мови, вдосконалюючись і довершуючись, пронизувала буття нашого народу починаючи від перших божественних зачудувань якогось первісного мисливця, що виливав переповненість почуттів у наскальних малюнках і ритуальних співах, аж до останніх осягнень духу, нанижуючи на нитку часу перлини тисячоліть в намисто українсь-

кого народу, настільки могутнього і незнищеного, що це дозволяло йому протягом його незглибимо довгої історії завжди відроджуватися в часи, коли, здавалося б, він вже зовсім зникав з історичного обрію. Звичайно, Сергій все це прекрасно знав зі своїх студій української історії, культури, філософії, релігії, але ж знав він все це, як шойно виявилось, досить абстрактно, теоретично, і лише зараз, споглядаючи це ідеальне творіння українського роду в образі Оксани, він дійсно відчув це все: всі його знання, всі осяяння і духовні набутки в одну мить промайнули перед його душевним зором і ніби осяяли зсередини новим теплим рідним світлом його ество, все те, що він, вивчаючи, бачив наче збоку, тепер стало його рідною невід'ємною часткою, він наче провалився в бездонну глиб України, відчувши себе рідною частинкою її вічного ества. Це, врешті, й було відчуття божественного.

Сергій озирнувся – очевидно, й Горпина Степанівна, й отець Михайло переживали, усвідомлюючи це чи ні, щось подібне до його, Сергієвих почуттів, очевидно, що й Оксана розуміла, яке враження вона справляє на цих мовчазних захоплених людей, але це ані трохи не викликало в ній ні зайвої дівочої соромливості, ні гордощів – вона породжувала добро і радість в душах людей, як сонце породжує тепло, вона це усвідомлювала і їй це подобалося, їй подобалася та чиста радість, яка виникала навколо неї, от і все.

– Пийте, будь ласка, чай, а я піду переодягнуся, – порушила нарешті мовчанку Оксана і пішла в сусідню кімнату, зачинивши за собою двері.

Але мовчанка після цього все ж не порушилася. Всі взяли по чашці чаю і почали потроху пити, не порушуючи ідилії мовчання, адже це була не та незручність ніякового мовчання, коли не знаєш із чого почати розмову, щоб вона була цікавою для всіх, це було красномовне мовчання людей, які переживають разом прекрасні почуття, знають, що ці почуття спільні, і їм для цього не потрібні ніякі слова, бо слова лише б збіднили єднаючу силу чистої радості, що так красномовно світилася в кожному обличчі.

– А ось і я, – зайшла в кімнату Оксана в довгій, нижче колін, закритій темно коричневій сукні з красивим світло коричневим, кольору пожухлого листя, вишиванням на грудях, що ще яскравіше відтінило русоволосу красу її білявого обличчя.

Вона повільно сіла біля свого батька, покірливо схиливши голову на його плече.

– То як там правильно, – обійнявши доню й побожно поцілувавши її в русяву голову, з лукавим усміхом спитав Михайло Архипович, – художник, чи маляр? Маляр-бакаляр, – зовсім уже весело додав він.

– А й так, і так правильно, але все ж маляр – більш питомо для нашої мови, – глянула вона на батька з-під лоба й перевела погляд на Сергія, наче передаючи йому слово.

– Звичайно, – з радістю погодився Сергій, – маляр, баня, світлина – це більш наші рідні слова, ніж художник, купол, фотографія, але й інтернаціоналізмами не варто нехтувати, для всього, як кажуть, місце й час. Більш важливо, з якою майстерністю ти написав картину чи зробив фото, як би ти при цьому не називався.

Розмова небавом захопила їх, розширюючи своє русло, розпросторюючи течію роздумів. Сергій зрозумів, що величезна купа книг в оселі отця Михайла – це не просто велика кількість, це кількість, що згідно з канонами діалектики перейшла в якість. Здавалося, не було такої галузі гуманітарних знань, в якій Михайло Архипович не був би обізнаний. Та й Оксана не пасла задніх – спокійно й переконливо вона могла висловити свою думку, зовсім не поверхову, на яку завгодно тему, яка, здавалось би, й зовсім не мала ніякого стосунку до релігії. Менше за все цей священник та його донька були схожі на вузьколобих клерикалів, що фанатично прославляють якусь одну ідею, проклинаючи все інше. Вони щиро були відкриті для обговорення яких завгодно питань, готові були довірливо й співчутливо вислухати яку завгодно, навіть ворожу думку, більше того, йшлося на те, що якраз ворожу думку, вони й готові були вислухати з найбільшою любов'ю й співчуттям, щоб глибше зрозуміти її й переконати в її хибності. Мабуть, це й була та сама любов, яку проповідував Ісус Христос, та сама любов, яка

і є – Бог, подумалося Сергієві. І коли він бачив отак батька з донькою поряд, коли її голівка лежала на батьковому плечі, Сергій все більше й більше переконувався в тому, наскільки вони таки схожі – батько й донька, адже на перший погляд, не зважаючи на деякі поверхові спільні риси, вони все ж досить таки відрізнялись: батько – з видовженим обличчям, якому ще більшої продовгуватості надавало довге русе волосся й підстрижена борідка з відчутними вкрапленнями сивини; з тонкими рисами, які наче спрозорювали обличчя, створюючи враження, що це обличчя належить людині, дух якої перемиг її плоть, так що плоть ставала вже обтяжливою для цього духу; і донька – з більш округлим, хоча теж дещо видовженим обличчям, але риси якого, будучи теж досить правильними й тонкими, все ж свідчили про ідеальну гармонію духу й тіла, які доповнюють одне одного, буяли довершеною досконалістю. Але коли вони отак сиділи поруч, схилившись одне до одного, вислуховували чужі думки, висловлювали свої, вони взагалі здавалися одним цілим – лагідна доброзичливість, неупередженість ні до чого й ні до кого, щире співчуття, що звучали в кожному слові, так що навіть їхні голоси, хоча й були один дівочим, а інший чоловічим, здавалися схожими, і головне – очі, ці чисті, ясні, глибокі очі, що випромінювали всепереможну силу їх внутрішнього світла, очі, котрими, як Сергієві іноді здавалося, на нього дивився сам Ісус Христос, так що Сергієві, як іконописцю, видалася заманливою думка, запам'ятати ці обличчя для прикладу при написанні ликів святих, хоча, можливо, така думка й межувала з деяким святотатством.

Неочікуваною була й поведінка Горпини Степанівни – взагалі не відзначаючись, як Сергій устиг помітити, мовчазністю, під час гостини в отця Михайла, вона майже не проронила жодного слова, вона мовчки сиділа, поглинаючи блаженним, захопленим поглядом своїх незрівнянних улюблених панотця і його доньку, вона всім своїм еством всотувала кожне їхнє слово, можливо, іноді й не розуміючи його смислу, але свято вірячи в єдино можливу правильність слів, які виходили з цих уст.

Допивши чай, Сергій підвівся й підійшов до книжної шафи. Оглядаючи корінці фоліантів, він ще раз переконався в різнобічності й широті панотцевих зацікавлень. Особливо ж його вразила широта тих філософських набутоків людства, якими цікавився Михайло Архипович: античні мудреці, середньовічна апологетика й патристика, хоча авторами й були не лише православні, але й католики, та, врешті, й матеріалісти вкупі з марксистами – все це ще якось можна було зрозуміти, але – Ніцше? А тим більше – Фрейд?!. Це якось зовсім уже не вкладалося в голову, не трималося купи.

– Вибачте, отче, – не зміг утриматися від питання Сергій, – мені просто дуже цікаво, якщо це вас, звісна річ, не образить, чому – Ніцше? Чому – Фрейд? Невже це справді вас цікавить? Чим?

– Так, так, звісна річ, – з розуміючою посмішкою похитав головою Михайло Архипович, – чому б це мало мене образити, мені нічого приховувати, та й цікавить це не лише вас, як ви можете здогадатись, це зацікавлювало й декого з єпархіального управління. Та нічого крамольного тут немає й близько. Щоб простіше й дохідливіше пояснити, я можу сказати, що для того щоб воювати успішно, ворога треба знати дуже добре. Та це так, образно. Бо насправді війна – це не є ремесло священика, та й ворогом я нікого не вважаю, є просто заблудлі душі, і для того, щоб їх вивести зі стану заблудження, чи блуду, треба дуже добре знати ті потаємні, темні стежки-доріжки дрімучої людської природи, якими якраз і можна заблукати в ті непрохідні хащі гріха, де навіть невеликий проблиск благодатного божественного світла видається вже чимось неймовірним, поза природним, зайвим. От ви говорите, Ніцше, а що Ніцше? Ніцше сам себе покарав своєю гординою, так жахливо завершивши свій земний шлях, загнавши себе в безвихідь своєю нерозкаяністю, але його приклад на жаль нікого й нічому не навчив, і хибність настанов його філософії довело двадцяте століття, коли вже провідна верства діяльного людства взяла за керівництво до дії догмату ніцшеанства, а по суті сатанізму, особливо ж наглядний тут приклад фашизму й комунізму, які в цьому плані є одним і тим самим. А взагалі

то, я б не став тут виділяти Ніцше, він лише один із проявів того величезного заблудження, в яке втрапило людство декілька останніх століть своєї, загалом недовгої історії, тут можна було б згадати дуже багатьох, і того ж Дарвіна, і того ж Фрейда, й багатьох, багатьох інших. Загалом це заблудження умовно можна було б назвати, використавши філософську термінологію, матеріалізмом, коли за наріжний камінь світобудови було взято матерію, тобто спочатку самовільно з'являється матерія, яка згодом породжує зі своїх свавільних надр дух. А де, коли, як і для чого з'явилася ця сама матерія, що безпорадно зависла в вакуумі холодної безкінечності і безладно дригає ручками й ніжками своїх, безсилим дати щастя, матеріальних закономірностей, для чого цій матерії знадобився дух, який, врешті, теж визначається тими ж самими матеріальними закономірностями? Якесь зачароване коло. На перший погляд, зрозуміло кожному, що це нісенітниця, – отець Михайло якось дивно, навіть трохи безпорадно, здвигнув плечима. – Але ж в цю, вивернуту навиворіт, перевернуту вниз головою й догори ногами істину вірять найпроникливіші уми й пишуть її на прапорах прогресу ось вже останні декілька століть, плоди чого пожинаємо зараз і ми. Якщо ж глибше розглянути всю цю історію з самозванством матерії, то можна сказати, що створене проголосило себе господарем свого творця, створене проголосило себе творцем свого творця. І ця самопроголошена твар б'ється в судах безсилої люті в даремних намаганнях силою, гвалтом викресати з матеріально-закономірного процесу плотських утіх хоч якусь іскорку чистої радості й щастя... Та я, мабуть, дещо захопився, – раптом окинув він оком присутніх, – мабуть, уже втопив усіх своєю балаканиною?

– Та що ви отче, – поспішив переконати його в протилежному Сергій, – ви так цікаво говорите, так просто й зрозуміло показуєте такі, здавалось би, складні речі. Я, наприклад, багато що побачив у новому світлі, багато чого зрозумів такого, до чого не міг сам ніяк дійти, хоча й думав над цим досить довго.

– А все тому, – з тим же захопленням і просвітленим поглядом продовжив Михайло Архипович, – що не треба все занадто ускладнювати, навпаки, всі, якими б вони не здавалися складними, думки, теорії, цілі системи думок і теорій треба зводити до чогось простішого, до найпростішого, до тої зернини, з якої вони виплекані. Це й буде та божественна простота, яку й проповідував Ісус Христос. От, наприклад, – він показав рукою в бік Сергія, що так і стояв, захоплений словами панотця, біля книжної шафи, – ви кажете, Фрейд! Так, Фрейд. А що Фрейд? Велика, глибока система, переворот в науці, філософія. Так, звичайно, не можна ніяк заперечити заслуг доктора Фрейда в психоаналізі, в медицині, бо ж як лікар Фрейд дійсно таки прислужився людству і зміг знайти шляхи до полегшення страждань нещасних хворих людей. Велика йому за це дяка і уклін. Спасибі. Але ж до чого тут філософія? Для чого всі ці медичні терміни й процедури, всі ці фізіологічні процеси переносити в храм філософії, і з їх допомогою описувати найвищі поривання людського духу? Це все одно що, вибачаюсь за мою грубу селянську термінологію, копати граблями, або скородити лопатою. А все, знову ж таки, дуже просто. Все це з того ж самого зерна. Існування духу обумовити існуванням матерії. Дух породжений матерією, твердить ця філософія і на доказ своєї правоти наводить всі ці свої медико-фізіологічні осяяння. Вся ця знаменита сексуальність. Існує, мовляв, між чоловіком і жінкою статевий потяг. Аякже, звичайно ж існує, адже Господь на те їх і створив двома різними статями, щоб між ними існував потяг і від цього продовжувався рід людський. Та виявляється, існують ще всілякі збоченці, яких цей звичайний, природний, визначений Богом, потяг не задовольняє, і неможливість задовольнити цю свою неприродну сексуальну потребу вони, бачте, компенсують всілякими химерними фантазіями на зразок всяких там літератур, релігій, малярств і тому подібних сублімацій. Ось звідки він взявся, цей загадковий дух, його просто породила неправильна, збочена плоть. В такий же спосіб який-небудь видатний гастроентеролог скоро розвине й поглибить вчення свого колеги сексопатолога Фрейда і пояснить злети людського духу ще більш глибинним, ще більш фундаментальним, ще більш тваринним потягом людської плоті – потягом до їжі й питва. Адже, врешті решт, їсти й пити хочуть всі й

завжди, причому по декілька разів на день, від самого народження й до смерті, на відміну від, вибачаюсь, бажання зайнятися сексом, яке виникає не в усіх і не завжди, а якщо і виникає, то значно рідше, ніж бажання добряче попоїсти. І уявіть собі, що знаходяться такі збочені індивіди, яким закортить погамувати свою природну потребу в їжі й питві у якийсь неприродний спосіб, ну хоч би, наприклад, зайнятися канібалізмом, або погризти каменюку, хоча це в принципі теоретично й можна спробувати, а що як йому ще захочеться напитися сонця, або проковтнути всесвіт? Єдиний вихід із такого становища – сублімація. І все, будь ласка – світові шедеври посипалися зорепадом, адже проковтнути всесвіт мало кому до снаги. Ні, звичайно, я розумію, що я все дуже спрощую, але, як на мене, на все це й треба дивитися значно простіше, все це не варте такого ускладнення, якого йому надали всі ці горе філософи. Бо й насправді, весь цей фрейдизм зводиться до того, що ось, бачте, раптом заманулося якомусь небораці задовольнити свою природну потребу в неприродний спосіб – що робити? Нема на те ради, пішов він собі, написав «Війну і мир», або намалював «Джоконду» – і все, вільний до наступного дикого бажання. А для чого йому «Війна і мир»? Чи не простіше було б йому піти й розвантажити вагон вугілля, чи скопати декілька соток землі? І всі бажання, як неприродні так і природні, як рукою зніме. То хіба це не дурня? Дурня! Комплекси. Комплекси – це, бачте, хвороба. А що таке людина без жодного комплексу? Тварина. Тобто, цілком духовно здорова людина – це тварина. Або ж машина з кісток і м'яса. І нічого нового в цьому немає, все це вже говорено-переговорено матеріалістами всіх мастей тисячі разів на тисячі ладів. Дурня. Але ж весь світ десятиліттями живе цим, захищаються дисертації, розвиваються теорії. А в основі що? В основі – ніщо. Ох ти, Господи, – раптом захопився Михайло Архипович, – оце я так розійшовся, оце так монолог я утнув. Бідні ваші вуха. Просто накипіло все це.

– Та що ви, отче, – Сергій нарешті зрушив з місця й підійшов до столу, – що стосується мене, то я б вас слухав і слухав. Говорите ви дуже цікаво, захопливо. Я просто заздрю вашим прихожанам, які мають можливість слухати вас.

– Звичайно, – отець Михайло теж встав із-за столу, – про Фрейда й Ніцше я їм не розповідаю, але все ж стараюсь донести до них суть Божих заповідей в міру моїх сил та можливостей.

– Дуже, дуже гарно говорить отець Михайло, – знайшла врешті можливість долучитися до розмови й Горпина Степанівна. – Просто Златоуст. Його тут так поміж себе люди й прозивають Михайлом Златоустом. Вибачте, отче, але це ж, мабуть, і для вас не такий вже секрет. Не ображайтесь на стару бабу.

– Та чого ж мені ображатися, коли ви мене майже святим нарикаєте. От тільки простих смертних священиків проголошувати святими? Я не думаю, що це правильно.

– А ви не пробували писати, отче? – спитав Сергій.

– Ото ще мені не вистачало, і так вільної хвилини немає, – відмахнувся Михайло Архипович. – Ось, будь ласка, – показав він на вікна, – вже добряче посутеніло, добалакалися до самого краю. Адже темніє в травні вже досить пізно, а прокидатися нам тут на селі треба досить таки рано, як кажуть, встаємо разом із сонечком, бо справ у нас кожного дня – робити не переробити.

– Так, я ще не сказала, – встала з-за столу й Оксана, підійшла до вимикача й увімкнула світло. – Сьогодні, коли тебе не було вдома, до нас Оля Бабенко заходила, просила, щоб ви, тату, завтра зайшли до них після закінчення шкільних занять, бо щось там з її Миколкою в школі знову негаразд.

– Так, так, добре, зайду, обов'язково зайду, розумієте, – звернувся отець Михайло до Сергія, – Оля – мати одначка, а синок її Миколка – взагалі то добра дитина, але ж безбачченко, і все таке інше. Одне слово, все в нього негаразди якісь трапляються, от і доводиться кожного разу розбиратися й налагоджувати справу. Та нічого, з кожним разом всі ці недоречності з Миколкою стаються все рідше і стають все менш прикрими, я думаю, що з ним, нарешті, все буде гаразд.

– А ще, – Оксана пройшла кімнатою до вікон, щоб закрити жалюзі, і Сергій не зміг відірвати очей від неймовірної гармонійності її стрункої фігури, так вдало підкресленої сукнею, – заходив Іван Скиба, щось там у нього з приватизацією його земельної ділянки не ладнається, в районі щось усе тягнуть.

– Знаю я, що вони там тягнуть, – на обличчі отця Михайла з'явився, доки ще не бачений Сергієм, вираз якоїсь суворой завзятості. – Доведеться завтра з самого ранку в район їхати. Розумієте, – він знову звернувся до Сергія, – як тільки комусь із моїх прихожан треба вирішити якусь нагальну справу, а начальство, як зараз водиться, починає крутити, самі розумієте з якою метою, то прихожани звертаються до мене, і тоді вже мені доводиться спілкуватися з цим начальством, бо начальство це, принаймні в нашому районі, не наважується вимагати в мене хабарів – все ж таки в кожному кабінеті, яка не яка, а іконка таки стоїть.

Сергієві раптом стало так світло на душі, так світло стало раптом у кімнаті, наче це не електричне освітлення увімкнули, а просто стало світло від цих світлих душ, від цих світлих думок і намірів, від цих світлих справ. Його погляд зупинився на досить великих розмірів світлині, з якої на нього дивилася русоволоса красуня, дуже схожа на Оксану, але старша віком – Сергій відразу зрозумів, що це Оксанина мати, і це чомусь відразу якимось невідомим чином зріднило його з цим домом і з цими людьми, так наче жінка на світлині подивилася на Сергія, схвально схиливши голову й довірливо посміхнувшись.

– А ви знаєте, отче, я дуже радий, що я приїхав до вас, – з раптовою відвертістю випалив Сергій, на що всі лише радісно посміхнулися. – Ні, правда, я навіть не уявляю, яка б це була прикریсть, якби я не прийняв вашої пропозиції...

Його слова зненацька перервав несмілий стук і всі повернули голови до дверей.

– Дозвольте, – нерішуче прочинивши двері, середнього віку жінка зі схиленою головою і зі страдницьким виразом обличчя переступила однією ногою поріг, але, побачивши в хаті гостей, відсмикнула цю ногу назад за поріг, – Отче Михайле, можна вас на хвилинку, – відступила вона назад в тінь сіней.

– Галино Петрівно, – впізнав жінку панотець, – зараз, зараз... Вибачте, – звернувся він до присутніх у хаті і вийшов у сіни, прикривши за собою двері.

– Галя Мірошниченко, – пояснила Горпина Степанівна, – мабуть, знову її чоловік Василь напився й бузувірять. Що вже йому тільки не робили, і лікували, і кодували. Не відпускає його ніяк ця бісівська горілка, і все тут. Оце недавно наче лікувався, і, мабуть, таки знову напився. А в такому стані Василь лише отця Михайла слухає, лише панотець може з Василем справитися, от і доводиться...

– Вибачте, – перебив Горпину Степанівну отець Михайло, відчинивши двері в хату й переступивши поріг, – на превеликий жаль мені доведеться вас зараз покинути. Хотів би вас, Сергію, іще до Горпини Степанівни провести, якщо ви вже вирішили в неї зупинитися, та йти мені доводиться негайно і в зовсім інший бік.

– Що, знову з Василем біда? – спитала Горпина Степанівна, на що отець Михайло лише розпачливо розвів руками, повернувся й рішуче вийшов із хати.

– То будемо, в такому разі, на сьогодні прощатися, – встала Горпина Степанівна. – На добраніч, Оксаночко, – вона підійшла й ласкаво погладила руку дівчини.

– Заходьте ж до нас обов'язково, – подивилася приязно Оксана на Горпину Степанівну й на Сергія. – Заходьте.

– Аякже, – усміхнувся їй у відповідь Сергій, – ми ще вам набриднемо. Не знаю, як Горпина Степанівна, а я так точно набридну.

– Не набриднете, – посміхнулася кутиками вуст і Оксана.

Вийшовши з хати, Сергій з бабусею пройшли подвір'ям повз Кудлая, який лежав і незво-рушно, наче якийсь тисячолітній сфінкс, споглядав за ними.

– Як справи, Кудлай? – кинув Сергій псові. – Все лежиш? Він, мабуть, зовсім таки не злий собака, ніяк на людей не реагує.

– Добрий то він добрий, – відповіла Горпина Степанівна, – адже ж люди всі тут добрі, й злих людей Кудлаєві давно вже не траплялося. А якби нагодилася яка зла людина, то їй би дуже не повелось з Кудлаєм. Були колись випадки, якось розповім при нагоді. З добрими наш Кудлай добрий, а зі злими – не дуже.

Проходячи ж через хвіртку, Сергій на мить озирнувся через плече, побачив стрункий силует Оксани на фоні світла, що лилося з відкритих хатніх дверей, запам'ятав цю чарівну мить, зачинив за собою хвіртку і зробив рішучий крок у густу травневу ніч.

Чисте ще вдень небо, на ніч затяглося хмаровинням, крізь яке ледь-ледь прозирало підсліпувате місячне сяйво, створюючи враження таємничості в зачудованому теплому запашному мороці, який де-не-де розривали ліхтарі, що освітлювали нічні сільські вулиці, морок цей пронизували солов'їні співи, та ще легенький вітерець намагався розвіяти його незрушність. Сергій на мить зупинився, на повні груди вдихнув насичену, солодку пахкість весняної лагоді й відчув, неначе це в його власних жилах заструмувала та сама зелена кров весни, що, пульсуючи у ритмах солов'їних тьохкань шаленством циганської крові травневих марень, струмувала у жилах волохатої ведмедиці-ночі, яка пухкою і теплою лапою вітерцю незграбно шарудить у кронах розлогих дерев, немов у вуликах весняних таємниць, шукаючи солодкий мед кохання у серцевині травня.

5

Поряд з такою особливістю, як здатність раптово посеред розмови задуматися, або ж щось переплутати чи забути, Сергієві, як втім і майже кожній творчій особистості, притаманна була й така, можна сказати, класична властивість художника, поета чи актора, як схильність до безсоння. І розкинувшись на тому самому, на якому він відпочивав удень, але вже розкладеному, дивані, схиливши голову на м'яку пухову подушку, Сергій, власне й очікував такого знайомого й звичного нападу безсоння, адже хіба міг він мати надію так просто заснути після такого неймовірного дня, що розкуйовдив почуття, переповнивши прозорий келих душі п'яним запашиним весняним напоєм бажання якогось нового невідомого щастя. Ці прості, що видалися Сергієві майже святими, люди, які б дуже здивувалися, що їх такими вважають, які просто жили своїм звичним, майже святим життям, так вразили його...

Ні, звичайно, Сергій зустрічався й зі священниками, і священниками непоганими, котрі гідно виконували свій обов'язок, але втім то й справа, що – обов'язок! Жив Сергій і в монастирях, де монахи відзначались неабияким, навіть, натхненним пориванням у служінні Господу. Але ж село Веселе – це не монастир, і отець Михайло – не виконував свій обов'язок, ні, – він був тільки вдячний долі за можливість прислужитися людям. А ще ця чарівна, неймовірна дівчина, яка миттєво, якимсь невідомим чином, зробила те, що Сергій наполегливо до самозабуття намагався здійснити за допомогою книги, пензля і молитви – ця дівчина зріднила його до єдинокровності з усім найсвятішим, до чого він прагнув, з Богом і Україною, вірніше, з Божественною Україною, бо Україна і Бог були для Сергія однією нероздільною святістю. І це новонароджене почуття єднання з усім найомріянішим, з усім найсвятішим, почуття нової повноти буття було таким ясним, таким виразним і захопливим, що, на думку Сергія, йому навряд чи дало б заснути цієї ночі переживання потрясаючої бентеги цього неочікуваного подарунку долі, коли йому так неждано відкрився неоціненний духовний скарб.

Але, як на диво, сон прийшов до Сергія надзвичайно швидко і легко, хоча перед тим, як цей сон прийшов, Сергієві довелося пережити ще один спогад, який, очевидно, був викликаний із потаємних глибин пам'яті саме сьогоднішніми переживаннями, глибиною, піднесеністю, яскравістю сьогоднішніх переживань. Річ втім, що Сергій не був від самого дитинства прилученим до християнського світла, він був народжений у нетрях прогнилого до самих своїх засадничих основ Радянського Союзу, у безпросвітності того духовного мороку, коли освячене владою безбожжя виплодило врешті всезагальну зневіру в усіх взагалі цінностях, в тому числі й зневіру в побудові того світлого майбутнього, заради якого були принесені незчисленні людські жертви, заради якого був розстріляний сам Бог, і приписи морального кодексу будівника комунізму стали для радянської людини таким же непотребом, як і Божі заповіді. Це вже потім, у вже досить зрілому віці, коли він повністю став відповідальним за свої думки і вчинки, коли вже гіркота від розчарувань і втрат переповнила всі можливі межі... Тоді до Сергія прийшов Христос. Якраз оцей саме доленосний переворот його духовного життєпису, коли він став із поганина християнином, зараз якраз і випірнув у Сергієвій душі. Як це було?..

...Ні, це не були спомини про ті повсякденні подробиці його буденного існування, в яких відбувалося його духовне переродження, це була якась фантазмагорична алегорія почуттів, думок, осяянь, в яких і відродився тоді в його гріховному естві Бог, в яких зараз все це зринуло миттєвим спалахом спомину про те, яким мізерним і жалюгідним видалося тоді Сергієві те існування, яке до того часу видавалося йому не лише природним і достойним, а взагалі єдиною можливим існуванням – існування завдяки утримувannya душі у межах осягнення вічних марнот... Але ж знову і знову на вулицях безликий натовп розчахує нас навпіл – і по межі розіп'ятої істини межа терпіння волає розтином між пеклом навколишнього життя і раєм душ, які діткнулися колінами свої страждань до заповітної землі божественної благодаті. І боляче

стискається серце у намаганні запобігти язичницькій спокусі назвати факірською ту мелодію милосердя, яка отруйні зміїні звиви шляхів незвідності наших доль приборкує впокорюючою гармонією Його Ім'я: адже у цьому імені й тепло долоні батька на провинній дитячій голівці гріховності людської і щирість материнської сльози у кришталево чистім оці справедливої відплати – і скільки б нас не переконувала дійсність у тому, що під крильцем милосердя так затишно злочинцю, і що на протягах обмови скніє праведник, – усе ж крізь світло Його Імені ніхто не може не побачити, як іскри від святкових феєрверків плотських утіх незмінно згасують у падінні по траєкторії гріха у морок забуття... Так, це було саме так...

...Цей спогад вибухнув почуттями й осяяннями такої сили й величі, які можна було зрівняти лише з безмежністю, але в часі все це промайнуло майже миттєво – всемогутня мить, під час якої коріння спомину, благодатно відживлене в ґрунті сьогоднішніх вражень, піднеслося всесильною кроною і розпросторилось розлогим гіллям, обтяженим плодами нової віри. Ця безмежна мить і була ангелом, на крилах якого на Сергія зійшов сон.

Сон був легкий і світлий, а водночас глибокий і проникливий. Сергій відчув уві сні, що йому зараз явиться сам Господь, який водночас буде його рідним батьком, так, саме тим рідним батьком, якого Сергій ніколи не знав. І коли, нарешті, вималювався жаданий образ Отця, Сергій упізнав у ньому отця Михайла: «Іди прямо, не звертай, не схиб», – сказав поважно Отець. Потім Сергієві явився образ його рідної матері, риси якої дивно переплелися з рисами жінки на фотографії в хаті отця Михайла – Оксаниної матері, що потім виявилось образом Оранти із Софії Київської: «Не зверни, не схиб», – співчутливо сказала Мати, і Сергій зрозумів, що це слова самої Богородиці, після чого він побачив Богородицю в тому образі, який вразив його ще в далекій юності – це була Божа Матір на картині Сурбарана, де вона зображена ще зовсім дівчинкою, чистою й невинною, але вже в ореолі фатального прозріння невідворотності своєї трагічної святості, дівчинкою, в котрій Сергій, як це не дивно, упізнав Оксану, хоч Оксана й була вже зовсім дорослою дівчиною, та й зовсім не була схожа на Богоматір-отроковицю Сурбарана. І все це на тлі незглибимого небесного сяйва, що в райдужних переливах якоїсь потойбічної палітри всепереможним виром захоплювало душу Сергія і несло її все глибше й глибше, все вище й вище...

Прокинувся Сергій легко й дуже рано зі всеперемагаючим почуттям радості, бадьоро зіскочив із постелі, глянув у вікно, де лише починав займатися в напівморозі лагідний весняний ранок, і сам собі подивувався, адже він звик під час свого міського життя лягати пізно, і вставати теж пізно. Сергій згадав слова Горпини Степанівни про те, що Дніпро тече прямо тут поряд, в неї за городом, і одягнувши спортивний костюм, гайнув через город, пробігся протоптаною понад берегом стежкою – пробіжка була для нього вже звичкою – і, роздягнувшись, шубовснув у Дніпро – досить прохолодна цієї пори вода не лякала Сергія, бо він вже давно й наполегливо займався загартовуванням. Чистота й прозорість річкової води обпекла його вибухом неймовірної свіжості. Вийшовши на берег, Сергій на повні груди вдихнув настояну на пахощах весняного квітування травневу лагідь, подивився на чисту прозорінь сходу, де займалася життєдайна ранкова заграва, що своєю непереборною ніжністю розсіювала напівморок, і згадав Оксану – вона була такою ж світлою, чистою й прозорою, як ця весняна зоря.

І тут він не те щоб згадав, адже ні на мить про це не зміг би забути, а якось у зовсім новому світлі усвідомив мету свого сюди приїзду – розпис новозбудованого храму. Взагалі, цей новий розпис був у Сергія на серці ось вже декілька тижнів, з тих пір, як отець Михайло переконав його, покинувши все, зайнятися цією саме справою. Отець Михайло привіз навіть із собою світлини, на яких новозбудований храм був зображений доволі вправною рукою фотомайстра, – за словами отця Михайла одного з фотокореспондентів місцевої газети, – світлини, котрі зрештою теж вплинули на творчу уяву Сергія, переконавши його прийняти запрошення громади села Веселого. І вже тоді, вивчаючи все докладніше й докладніше залишені Михай-

лом Архиповичем світлини, він вже почав замислюватися над підвалинами майбутньої роботи, створюючи в уяві можливі композиційно-колеристичні підходи до розпису.

Але ж, світлини – це лише світлини, й побачивши храм на власні очі, Сергій з новою силою відчув свою мету, зовсім в іншому світлі усвідомивши вже намічені шляхи втілення свого задуму. Але ж знов, все це не могло бути ніяк співставним, – ні світлини, ні сам посталий перед Сергієм храм, ніяк не могли бути порівняними з тим впливом, який справили на нього враження від вчорашнього спілкування, яке знов таки наснажило Сергіїв задум зовсім новими перспективами, наче прорвавши якусь пелену, відкривши йому нові простори, нові ракурси, зовсім нові можливості. Це було неначе вибухом першотворення, тим саме початком втілення божественного задуму світобудови, який, втім, був одночасно і його досконалим завершенням – але це було втілення світобудови саме таке, яке було дане Богом кожному народу своїм, для Сергія це, звичайно, було втілення українське: від першопочатків трипільських розписів та орнаментів через античні скіфо-сарматські набутки, що стали органічним підґрунтям для розвитку величності Києво-Руської доби, яка сприйнявши вплив Візантійського християнства, переплавила його в глибинах праукраїнської своєрідності, породивши рідну, ні з чим не зрівнянну, модерну українську націю, в культурі якої, як у завершенні втілення божественного світотворення, так відчутно проглядали її першопочатки – так у модерністських потягах Архипенка відчутно проглядають трипільські витоки. Як повно, як сильно, як довершено відчув Сергій зараз красу майбутнього розпису храму.

Так, це буде втілення його давньої і єдиної мрії – залишити після себе такий витвір, який став би справді віхою в історії мистецтва, який унаочнив би всі найпотаємніші осягнення художника, що його створив. Подивившись на цей твір, кожен мав би усвідомити, що немає нікого на небі, окрім Бога, і Україна – один із неповторних ликів Його. Як сталлю наливаються м'язи сміливця перед кидком у бій, так все Сергієве єство переповнилося упевненістю, що зараз він нарешті здатен здійснити цю свою величну мрію. Всі його дотеперішні духовні осяння налилися, наче плоттю віри, міццю й силою упевненості.

Так, він нарешті здійснить свою мрію. Адже ж його мрія була такою світлою, чистою й прозорою, як оця травнева ранкова заграва, його мрія була такою світлою й чистою, як Оксана. Бог не дозволить, щоб ця його мрія залишилась нездійсненою, адже стільки прекрасних мрій і задумів українських провісників залишилось нездійсненими, коли всі ще юні й багатобіччючі українські мрії разом з молодими плодовитими українськими геніями, що виношували ці мрії, було так по-варварськи безжально поглинуто пекельною кривавою імперією, з-під задушливих уламків якої Україна щойно ледь-ледь виборсується, титанічними зусиллями залишків своєї недобитої вічної душі намагаючись вичавити смердючі мертвотні останки сатанинських злодіянь, головний творець яких все ще стояв втіленим у мармурі й бронзі ідолом в серці кожного українського міста, вказуючи простягнутою вдаль рукою шлях до світлого пекельного майбутнього – слуга тьми, прах якого й по сьогодні залишався непохованим, неупокоєним в землі, так наче його рідна земля не хоче прийняти його останки, жахаючись того, що сама ж і виплodiла цього пекельного виродка, так наче над ним здійснюється відоме прокляття: «Щоб тебе й земля не прийняла» – і на кожному його п'єдесталі золотими літерами було вибито, неначе випечено, партійний псевдонім Сатани «ЛЕНІН». І скільки ще заблудлих душ безвільно борсається в сітях цього жадливого минулого, заглянути в яке – все одно що занурити душу в морок безнадії. Так, Сергій зможе, нарешті, втілити свою мрію – як щиро, відверто й переконливо покаже він всім, особливо ж цим заблудлим душам перевагу світу Божого над царством тьми, покаже, що жити любов'ю й примиренням спокійніше, легше, приємніше, ба навіть, якщо вже наш час вимагає саме такого ужиткового визначення, вигідніше й корисніше, аніж жити ненавистю й ворожнечею.

6

Наснажений вибуховим натхненням до негайного початку роботи над розписом храму, Сергій метнувся до хати Горпини Степанівни, гарячково намагаючись на ходу притишити розбурхану повнень цієї бентежної наснаги, щоб вона не передалася рухам тіла, бо він боявся в таке рання розбудити Горпину Степанівну, коли забиратиме свою валізу з інструментами. Але зайшовши в двір, він побачив господиню вже за роботою – вона порала курей.

– О, – здивовано вигукнула Горпина Степанівна, побачивши Сергія, – а я думала, що ти ще спиш, та так тихо пройшла повз твою кімнату навшпиньки, та ще й двері причинила, щоб тебе не розбудити. А ти ось, на тобі, мабуть, уже в Дніпрі скупався, волосся он мокре. А чи не рано ще купатися в травні, ранки ж іще прохолодні, не застудився б.

– Та ні, бабуню, – заспокоїв її Сергій, – я не застуджуся, я взагалі то й зимою в ополонці купаюсь, і нічого.

– А-а-а, це ти, значить той, як його, – замислилася бабуся, – кит?

– Морж, – поправив її, посміхнувшись Сергій.

– Так, так, морж. Авжеж морж. От стара дурепа, – вилаяла себе бабуся. – А ти молодець. І морж, і встаєш рано. А хто рано встає, тому й Бог дає.

– Та морж, то я морж, а щодо вставання, то чесно кажучи, раніше все ж любив довгенько поніжитися в постелі, поспати подовш, адже ж і лягав я зазвичай досить пізно. Це вже я тут, у вас разом із сонцем встав. Аж самому дивно. Та ще встав так легко і з задоволенням. Пробігся, скупався. Зараз така наснага в крові вирує, що аж «ух»! – він розвівши руки, знов дихнув на повні груди. – І задум у мене щодо вашої церкви виник, що «ого-го». Бачите, я тут у вас навіть спілкуватися почав якось вигуками – «ух», «ого-го» – як соловей. Все, вибачте, побіжу. Немає вже терпіння. Візьму свої пензлі – і в храм. Задум грандіозний! Як добре, що храм тут зовсім поруч, – повернувся він і пірнув у хату.

А Горпина Степанівна, провівши його залюбленим поглядом, повільно й старанно тричі перехрестила двері, за якими щойно зник Сергій, і ще довго радісно дивилась йому вслід.

Вже за хвилину Сергій, одягнутий у свій улюблений сірого кольору льняний просторий робочий костюм і зручні кросівки, наближався до храму, знову й знову з насолодою всотуючи всією душею його неповторну красу – будівничі таки справді постаралися на славу. Аж раптом – спершу Сергієві здалося, що це просто примарилося – він побачив, що наче б то двері храму прочинено. Якась неясна тривога замлоїла під серцем. Він підійшов поближче – так, двері дійсно було прочинено. Сергій думав уже сповістити про це отця Михайла, але вирішив все ж спершу розглянутися тут сам, адже, кінець-кінцем, був він і не останнім бійцем, і як дійде до діла, то з двома-трьома злодюжками впоратися зуміє. Поставивши валізу, потихеньку, за всіма правилами, засвоєними під час служби в Армії, він підібрався до прочинених дверей, прикинув, прихилившись спиною до стіни, наче пробуєючи в неї втиснутись, водночас намагаючись почути найменший шурхіт, що міг би долинути із середини, і побачити крізь щілину хоч найменші ознаки чиеїсь присутності...

Тиша. Пустота. Дивно. Тоді він рвучким рухом розчинив, наче розчахнув, двері, миттєво опинившись у дверній проїмці, намагаючись якнайповніше використати цю вирішальну мить, щоб оцінити обставини і, в залежності від небезпеки, чи то кинутися в бік, прихистившись за стіною, і вже потім приймати рішення, чи то кинутися вперед і, як це їх навчали в ДШБ, перекинувшись через голову вперед, перекинутись вправо чи вліво – а там вже логіка двобою підкаже подальші дії. Але тут Сергій раптом завмер, ноги неначе прикипіли до землі. Посеред храму на колінах, притиснувши складені руки до грудей, перед запаленою свічкою молитовно стояла Оксана в довгій сукні темного кольору, мабуть, сірого – Сергій відразу в напівтемряві не міг розпізнати колір. Запалена свічка вихоплювала із внутрішньої сутні храму Оксанину

голівку в темній же хустині, дівчина стояла боком до Сергія, і було зрозуміло, що не могла його не бачити хоча б боковим зором, але якщо й бачила, то зовсім ніяк цього не виявила, тим паче що на неї хлинув потік вранішнього світла з розчинених Сергієм дверей – жодного поруху, жоден м'яз не здригнувся на її обличчі. Чи вона бачила Сергія, та не видавала цього, а чи й насправді була заглиблена в молитву настільки, що не помічала нічого навкруги? Сергієві раптом знову примарилася Богоматір-отроковиця Сурбарана.

Деякий час він стояв, не в змозі відірвати очей від цього неочікуваного видава, але врешті оговтавшись, тихенько причинив двері храму, взяв залишену ним неподалік валізу й пішов до затишно розташованої неподалік під кушем бузку лави, і зручно всівшись на цій лаві, прикипів замріяним поглядом до храму, який зараз видавався йому якоюсь казковою мушлею, що ховає в собі чарівну перлину – аж ось зараз мушля розкриється й подарує світові неймовірну красу цієї перлини. Сергій розташувався на лаві так, що храм опинився якраз між ним і сонцем, яке вже повністю вийшло з-за обрію, але було зовсім закрите від Сергія храмом, навколо якого, мов дивовижний німб, і сяяло світло від схованого за храмом сонця, так що складалося враження, наче це сам храм сяє на тлі ніжної прозорині травневого неба. Сергієві ж видалося, що це сяйво ллється з середини храму, не від запаленої Оксаною свічі, а від того молитовного полум'я, що горіло, мов свіча, у зверненій до Бога душі Оксани.

Через деякий час двері храму прочинились, Оксана повільно вийшла, тихенько зачинила двері, стала обличчям до храму, тричі розмірено перехрестилась і схилила голову, потім повернулася й своєю повільною граційною ходою пішла, неначе попливла до Сергія. Так, вона дійсно була в темно-сірій сукні й такого ж кольору хустині. Сукня була набагато довшою, аніж вчорашня коричнева, але так, як і вчорашня надзвичайно личила дівчині й була якогось своєрідного незвичного покрою, принаймні в магазинах, тим паче в наших, таку сукню відшукати навряд чи вийде так просто, Сергій як художник вже дещо в цьому тямив. При її наближенні він мимовільно встав з лави, навіть не встав, а просто таки підскаочив, і подумав, що вийшло це в нього якось не зовсім...

– Доброго ранку, – підійшовши ближче, промовила Оксана зі своєю чарівливою напів-посмішкою-напівзадумою, і зрозумівши його невеличке замішання, присіла на лаву.

– Доброго ранку, – відчув себе вже вільніше і теж сів поряд і собі Сергій. – Я, чесно кажучи, ніяк не сподівався побачити тебе тут, тобто, – затнувся він, відчувши, що допустився, мабуть, образливої для Оксани помилки, – тобто, вибачаюсь, вас, вас Оксано побачити тут у храмі так рано.

– Та що ти, Сергію, не переймайся, не треба такої вже прикрої офіційності, – вона так вдало знову розрядила не зовсім зручну для Сергія ситуацію, так просто, без зайвих реверансів перейшовши на «ти», неначе поплескавши його по-дружньому по плечі, і в цьому не було й натяку на якусь фамільярність, зверхність чи розв'язність, це було так доречно, так природно й ненав'язливо, і Сергій разом з великою вдячністю відчув надзвичайну полегкість у спілкуванні, так наче вони знайомі з самого дитинства. – Я ж бо теж ніяк не сподівалася тебе побачити тут так рано, адже передбачала щодо тебе міську звичку вставати досить пізно. А я звикла, як природна селянка, вставати рано з самого дитинства, а зараз в монастирі тим паче встаємо рано для вранішньої молитви. Й до цього храму я приходжу щодня вранці попросити в Бога не обійти милосердям цього нового прихистку для люблячих його, та й взагалі храм не повинен бути без молитви, храм без молитви – це все одно, що день без сонця. Храм не може порожніти без молитви.

– Я прекрасно тебе розумію, – Сергій дійсно розумів її. – А щодо мене, то ти знову ж таки права, я таки звик, живучи в місті вставати пізно. А тут, я навіть сам собі дивуюся, скочив сьогодні разом із сонцем, навіть не подумавши, що можна ще поніжитися в постелі, бадьорий, радісний, пробігся берегом Дніпра, скупався – і гайда в храм працювати, працювати й ще раз працювати...

– Так, так, а тут я на заваді.

– Та що ти, Оксано! Як це на заваді? Та я...

– Добре, добре, це я так, жартую, – поблажливо промовила Оксана. – Просто я так зрозуміла, що ти вирішив, що в храмі злодії, судячи з того, як рвучко ти розчахнув двері в готовності кинутися в бій.

– А ти помітила? – знову трохи знітився Сергій. – Я думав, що ти була настільки зосереджена на молитві, що навіть не помітила мене. А ти навіть здогадалась про мої наміри.

– Як же тут не здогадатися, якби ти тільки бачив у цей час своє обличчя, – вона знову поблажливо посміхнулася, – як тут не здогадатися. Звичайно ж бачила, але це нітрохи не завадило моїй молитві. Жаль, звичайно, що моя присутність не дала тобі здійснити героїчний вчинок, – цей невинний жарт зовсім не прозвучав уїдливо в устах Оксани, і Сергієві захотілось відверто все пояснити.

– Розумієш, – почав він, – я служив в Армії в так званому ДШБ, десантно-штурмовому батальйоні, ні, я не хизуюся цим, чи ще щось таке, – похопився Сергій, подумавши, що дівчина може сприйняти його слова, як якесь вихваляння.

– Я розумію, – просто відказала вона, і Сергієві відразу стало ясно, що вона дійсно все розуміє.

– Так от, служив я в ДШБ, та ще в такому місці, що... – Сергій трохи замислився. – В Афганістані я служив, – кинув він мимовільний погляд на Оксану й побачив, як її просвітлене радістю обличчя раптом посумніло, а її великі прекрасні очі, мов сльозами, переповнилися співчуттям. – Так, звичайно, – продовжив він, – набачився я там всякого, але не про це зараз мова, справи минулі, а я це до того, що нас там дуже добре навчили при найменшій небезпеці діяти так, щоб відвернути цю небезпеку не тільки від себе, а й від інших, діяти у строго визначеному порядку, рішуче й швидко, але без сум'ятливого поспіху, тверезо й усвідомлено. А побачивши, що двері храму відчинено, я, звичайно, відчув небезпеку. А що ще я мав би відчутти, адже на власні очі бачив, як Горпина Степанівна вчора власноручно замикала ці двері, а сьогодні вранці, коли я ось зібрався йти до храму працювати, дала мені ключі від дверей храму, щоб я їх власноруч відімкнув, – Сергій дістав з кишені ключі й, тримаючи їх на відкритій долоні, наче зважуючи, додав: – що б я мав думати?

– Я розумію тебе.

– Так от, і думаю, що ж робити? Побігти повідомити когось? Доки бігатиму, злодії втечуть. От і вирішив спробувати своїми силами розібратися в ситуації. Зрештою, я не так вже й ризикував, адже якийсь злодюжка, навіть якби їх було декілька, навряд чи стали б для мене такою вже нездоланною загрозою, враховуючи моє героїчне минуле, – спробував і він трохи пожартувати, щоб розвіяти невільно завдану ним причину для Оксаниного сумовитого співчуття. Але побачивши, що його трохи солдатське кепкування над собою не дуже розвіяло настрої дівчини, додав: – Тебе, я бачу, якось вразило таки моє героїчне минуле?

– Зізнатися, це й справді так, – погодилася вона. – Адже, сам подумай, якось воно незвично – художник, та не просто художник, розписує храми, пише ікони, а до того раптом – Армія, ДШБ, Афганістан... До того ще ж, як уявила, що тобі там довелося пережити. Якось це все відразу й не складеш до купи. Дивно.

– Це не було б таким дивним, якби ти знала, що саме Афганістан, як це вже й справді не дивно, навернув мене до Бога, саме це випробування на межі людських можливостей поставило мене перед невідворотністю вибору, перед невідворотністю прийняти Христа. Та це довга розмова, нехай якось випаде хвилинка, поговоримо й про це, адже ти не відмовиш мені в цій розмові? – Сергій побачив, що обличчя Оксани знову проясніло.

– Аякже, – вже веселіше відповіла вона, – я з великою радістю поговорю з тобою про це, – просто, відверто й щиро, як завжди відповіла вона.

– Ні, звичайно, я задумувався над стосунками з Богом і раніше, читав книги, і все таке інше, але щоб отак глибоко й відверто відчувати себе частиною Божого задуму, це відбулося все ж після Афганістану, і як це не звучить дивно, завдяки Афганістану. А взагалі, в моєму житті було декілька таких, можна сказати, поворотних моментів, які рішуче змінювали, вірніше поглиблювали світорозуміння, розширюючи водночас життєві видноколи і показуючи нові життєві шляхи. Це, по-перше, – Сергій невільно замислився, – як я вже казав, Афганістан, який зробив мене християнином, потім проголошення України незалежною державою, яке зробило мене відвертим українцем, тоді проголошення Київського Патріархату, яке зробило мене християнином українським, і нарешті, сумнозвісне і водночас велично-незабутнє поховання Патріарха Володимира, яке зробило мене православним українцем незворотно, кінцево, на віки віків. Звичайно, тобі може здатися, що я якось пасивно, безвільно слідував за всіма цими подіями, спонукуваний ззовні до внутрішніх переворотів. Втім, не відкидаючи зовнішніх спонук, я все ж з відповідальністю й без сумніву можу сказати, що все це відбувалося так, ніби мої внутрішні, найглибші мрії й надії виливалися назовні і втілювалися в життя в цих вікопомних подіях, так, наче Бог чув мої сподівання і виконував їх, а може це я просто відчував божественну нагальність цих перетворень. Як би там не було, але в тому, що всі ці події були кроками невідворотного поступу втілення Божого задуму щодо України не може бути жодного сумніву. Як би там не було, – додав він рішуче.

– Так, звичайно, – її очі засяяли глибоким внутрішнім натхненням, – я тебе прекрасно розумію. Адже подібні до описаних тобою почуття переживали щодо відзначених тобою подій, хоча, – вона трохи знічено задумалась, – хоча, зрозуміло, щодо Афганістану я не можу сказати, а щодо всього іншого, названого тобою, то просто впевнена, що подібні до твоїх почуття, мрії та надії переживала переважна більшість українського народу, в тому числі, звичайно, і ми з татом як і все наше село, район і так далі. Просто, можливо, наприклад, ми з татом були трохи більше приготувані до саме такого перебігу подій, дещо сильніше бажали саме такого перебігу подій, бо відома нам історія нашого священницького роду сягає дуже далекого минулого, принаймні нам точно відомо, що наші далекі прашури, Князенки, православні священники, боролися з польськими утисками ще за часів Речі Посполитої, наснажені полум'яним словом Івана Вишенського, потім брали безпосередню участь у Хмельниччині; далі боролися з можливою передачею Київської Митрополії під владу Московського Патріархату, коли ж ця згубна для Українського православ'я передача все ж відбулася всупереч канонам Церкви і бажанню прихожан, Князенки робили все можливе, щоб і в тих умовах зберегти своєрідність українського православ'я, за що й були переслідувані імперським режимом і Священним Синодом; під час же проголошення Української Народної Республіки священники з роду Князенків були першими серед ініціаторів проголошення Автокефалії, через що першими ж після радянської окупації отримували в потилицю чекістські, енкаведистські та кадебістські кулі, оскільки, як і за часів Хмельниччини, не лише словом, а й ділом боролися за віру й Україну, хоробро відстоюючи право свого народу на існування ще й в лавах як Армії УНР, так і Українського Опору в останній великій війні. Так що, й Українська Незалежність, і Київський Патріархат були для нас вже не стільки нежданими подарунками долі, як довгоочікуваним справдженням наших віковичних мрій і боротьби.

– Тепер мені зрозуміло, – промовив Сергій, захоплений високою натхненністю Оксаниного обличчя, – чому твій батько, Михайло Архипович Князенко, приїхавши до Києва умовляти мене зайнятися розписом вашого храму, перш за все повідомив, що ваша парафія належить до Київського Патріархату – і треба було бачити при цьому його горде й натхненне обличчя.

– Звичайно, адже в нашому роду про це мріяли з діда-прадіда, а втілити цю велику мрію випало нам. То як же тут не радіти. Тут мимоволі будеш гордим і натхненим, – вона сиділа на лаві гордо виструнчившись, неначе підносячи свої слова якнайвище, на суд самого Бога. Й

при цьому декілька локонів її русявого волосся, що вибилося з-під хустки, хвилююче тріпотіло на легенькому вітерці, що надавало дівчині якогось зворушливого і водночас романтично-піднесеного вигляду.

– Я вас теж прекрасно розумію, – щиросердно відгукнувся Сергій, – адже я, як тобі вже, мабуть, стало ясно, теж прихильник Київського Патріархату, і сприйняв його проголошення з великою радістю, хоча й ішов до цього не з діда-прадіда, а відчув у собі цю патріотичну жилу зовсім недавно, уже в свідомому віці, видобувшись із радянського й російського імперського мороку. Як би це тобі пояснити... – йому так хотілося донести до її свідомості свої справжні найпотаємніші почуття. – Спершу я прийшов до Бога, а вже згодом, через усвідомлення божественних одкровенень щодо окремих людей, їх гуртування в спільноти, і взагалі щодо людства, зрозумів усю несправедливість, неприродність становища мого рідного народу, відчув себе невід'ємною часткою мого несправедливо скривдженого народу, відчув божественний задум щодо України. Україна і Бог – ці два поняття злилися для мене в одне ціле, адже Бог міг явитися українцям лише в образі України, як для євреїв Бог явився в образі Ізраїлю, а для росіян в – образі Росії. Не існує бо ніякого абстрактного просто Бога, як не існує якоїсь абстрактної просто матері, а існує насправді лише одна єдина, поступово старіюча, рідна тобі мати – все більше й більше похилого віку жінка з неповторними й незрівнянними очима, посмішкою, зморшками, які одного дня відійдуть в небуття, але для тебе залишаться незабутніми й живими на віки віків. Адже, просто Бог і просто мати – це лише слова, просто слова, мертві букви, а живі лише та свята жінка, яка породила тебе в муках, жива лише та свята Батьківщина, яка породила в муках твій рідний народ, живий лише той Бог, що втілений в одному зі своїх ликів-народів. Нам Бог явився в образі України, і щоб уповні відчути себе синами Божими, ми повинні відчути себе українцями; лише повністю ставши самими собою, ми зможемо зрозуміти інших.

– Як гарно ти говориш, – прекрасні очі Оксани прикипили до Сергієвого обличчя. – Ти казав учора, що тобі дуже подобається, як говорить мій тато, а сам ти говориш не гірше.

– Та просто тема така, що слова самі собою говоряться.

– От, от, так говорить і тато. А ще ти питав у мого тата, чи він буває не пише, тепер і я хотіла б спитати і тебе, чи буває ти сам не пишеш не тільки пензлем, а ще й пером?

– Та чесно кажучи, – ніяково промовив Сергій, – є такий гріх, буває виливаю свої почуття й думки не лише пензлем на полотно, а й пером на папір. А як ти вгадала?

– Можу сказати лише одне – я, взагалі то, за освітою філолог.

– Ти філолог? – здивовано спитав Сергій.

– Так, філолог. А чому це тебе так дивує?

– Просто якимось, не знаю, – він хотів було згадати про її чернецтво, але чомусь не захотів зараз торкатися цієї теми. – Можливо, я просто поки що не думав про твою професію взагалі.

– Я закінчила філологічний факультет Київського університету, до речі, з відзнакою. Так що з твоїх, вельми в літературному сенсі прикметних, промов можна зробити висновок про те, що ти або просто дуже начитана людини, або дуже начитана та ще й талановита людини, яка й сама здатна творити на літературній ниві. В якій же іпостасі література має щастя приймати твої послуги – проза, поезія?

– Звичайно, поезія, – зізнався Сергій, – в якій же ще іпостасі в літературі найзручніше виявити себе художнику. Проза – занадто, вибачаюсь, як це у вас філологів називається, тавтологію, занадто прозаїчно для художника.

– Даремно ти так гадаєш, проза іноді буває справжньою поезією, навіть більше поезією, аніж деякі вірші, принаймні мені це часто зустрічалося, – Оксана заохотливо подивилась. – А чи можна було б почути твою поезію?

– Звичайно ж можна, але, – Сергій подивився на небо, де сонце вже стояло досить високо, – коли ми починали з тобою розмову, сонце було якраз над горизонтом і ховалося

за храмом, а зараз, дивись, вже досить високо – так можна і до вечора проговорити. А я, взагалі то, прийшов сюди працювати.

– Працювати – значить малювати, а поезія значить так – розвага? Впізнаю нинішню зверхність до поезії.

– Та ні, ти мене не зрозуміла...

– Та це я знову пожартувала, на сьогодні вже аж забагато жартів. А час дійсно пролетів непомітно, мені, до речі вже теж пора. А поезію твою я все ж таки сподіваюсь почути.

– Обов'язково! При першій-ліпшій нагоді. Мені ось треба б до твого тата навідатись, вирішити питання щодо матеріалів для тинькування перед розписом. Для початку в мене є запас, але невеликий, а надалі треба буде ще багато. Та й познайомитися б треба докладніше з вашим веселим селом Веселим, сподіваюсь, ти не відмовишся стати для мене гідом і показати мені село, розказати...

– Із задоволенням, при першій-ліпшій нагоді. А зараз дійсно вже час і мені повертатися додому. Справи, – вона потихеньку встала з лави і пішла, кивнувши на прощання головою, і більше не повертаючись.

А Сергій, теж вставши з лави, ще довго стояв і дивився їй услід, аж доки вона, ні разу не озирнувшись, повільно зникла за рогом. І він раптом подумав, що, розповівши Оксані про ті вікопомні події останнього часу, які справили на його життя вирішальний вплив, він забув розповісти ще про одну величну, такої ж ваги вікопомну, принаймні поки що для нього особисто, подію – його приїзд до села Веселого, знайомство з отцем Михайлом, з Оксаною, Горпиною Степанівною та й взагалі з цим селом, з цим храмом. Так, поки що ця подія була настільки значущою тільки для одного Сергія, але цілком імовірно, що ця подія стане такою ж значущою і для всієї України, якщо йому вдасться втілити в життя свій задум щодо розпису храму – адже ж, виник цей задум завдяки саме цій події, завдяки знайомству з Михайлом Архиповичем і Оксаною Михайлівною Князенками. Як дивно! Сергій раптом подумав, що він же, врешті-решт, теж Михайлович, як і Оксана! Його батька теж звали Михайлом – і це все, що він знав про свого батька. Жодної світлини, жодного слова з уст матері, незважаючи на прохання Сергія розповісти хоч щось про свого батька, тільки запис у «Свідостві про народження» – «Михайлович». І все. А тепер – Михайлович і Михайлівна. Дивно.

Та, врешті, Сергій увірвав свої роздуми, одночасно відірвавши погляд від того місця в кінці вулиці, де за рогом щойно зникла Оксана – треба вже починати втілювати задум розпису, який став би подією в житті України. Він зможе.

Ще раз окинувши поглядом храм, наче увібравши зором його красу, Сергій повільно рушив до дверей, налаштувавшись на роботу, відчинив двері, зайшов до середини, став посеред храму. Було прохолодніше, ніж надворі, де, піднявшись досить високо, пригрівало вже доволі відчутно сонце, чиє світло дещо розвіювало прохолодну внутрішньо-храмову сутінь, яка, поволі огортаючи думки й почуття Сергія, занурювала його все глибше й глибше в роздуми про втілення його задуму. Втілення задуму? А в чому ж полягає, врешті решт, його задум? Конкретно. Поки що він відчував лише загальний настрій, всеохоплююче відчуття якогось прозріння, немов перед ним раптом розчахнулася завіса, але світло, що нахлинуло з-за завіси, поки що лише засліплювало, породжуючи натхнення, але ніяких виразних обрисів якихось конкретних образів у цьому всеохопному засліпленні бажанням творити поки що не було. Якийсь чи то гул, чи то шум – Сергій називав це музикою натхнення.

А ще, оце таке знайоме, що завжди на тебе чигає, немов хижак у засідці, напередодні втілення нового твору, що завжди йде пліч-о-пліч з натхненням, наростаюче відчуття якоїсь нехоті, яка, мов сутінь, що посилюється перед самим сходом сонця, потім переходить немов у переляк, і нарешті вибухає майже панічним жахом перед грандіозністю задуму – панічний жах простого смертного, який наважився, який повинен стати надлюдиною, богом, панічний жах перед межею між смертністю та безсмертям, між сьогоднішнім та вічністю, коли

твар повинна стати творцем, миттєво й неймовірно перерісши, перевищивши самого себе. Це почуття було і принизливим, як почуття простого смертного, який в тобі відмирає, для гордості безсмертного, який в тобі народжується, але водночас і велично піднесеним почуттям, як почуття запаморочливого жаху, коли ти стоїш перед безоднею і точно знаєш, що тобі доко- нечно доведеться кинутися в цю безодню. Але які неповторні почуття охоплюють тебе, коли ти врешті безоглядно кидаєшся в цю безодню, яка виявляється безоднею радості і щастя, коли твоє серце безпосередньо єднається з істиною, добром і красою, без міри черпаючи натхнення з безміру творіння. Але ж для того, щоб пробитися до цього щастя, треба ще перейти межу цього жаху, наважитися, примусити себе стрибнути в безодню.

Бувало, що Сергій тимчасово й відступав назад від цієї фатальної межі перед навалою нехоті і жаху, тікав у заспокійливу буденність повсякденних справ, стараючись забути свої високі наміри, але ж все одно доводилося таки долати потім межу вже більш ослабленим. Зараз же Сергій не мав наміру відступати, він відчував у собі силу здолати цей жах, відчу- вав рішучість кинутися в безодню натхнення. І, знаючи, що це його переродження із смертної людини в творця неможливе без Божої допомоги, Сергій, як завжди в таких випадках вирішив звернутися безпосередньо до Творця – ставши на коліна на тому самому місці, де щойно перед цим з Богом спілкувалась Оксана, він поринув у молитву.

Йому відкрилося. Він зрозумів. Він знав. Він відчув, побачив внутрішнім зором. Він побачив той шлях, вірніше ту стежку, вузесеньку стежку, якою людство йшло до Голгофи, до Воскресіння. А чому, власне йшло? Хіба людство й зараз не блукає поганськими завул- ками, мета яких – Голгофа? Хоча зараз воно блукає з Христом у серці і з почуттям вини, а були часи... Сергій побачив весь дохристиянський безмір часу, всі ці тисячі, десятки, сотні тисяч років, мільйони днів і ночей, коли кожен день – ніби відкрите боже око, що закривається на ніч, щоб наступного дня знову відкритися й побачити все ту ж стежку, якою людство пря- мує до Голгофи...

...День – ніч, ніч – день, день – ніч: у переливах сонцесяйності благословень і темряви прокльонів замкнулось видноколо, здавалося байдужих, змигів Ока-Неба, що, як і за часів прощання з Авелем, все незворушно споглядає, як по обличчях сплотнених віків кривавою гримасою відчаю, страху й ненависті пробігає судома, просякнутої димом жертвоприношень, стежки, мета якої від віків – Голгофа. Залізний поступ плоті, згвалтованої замахом на слово, залізний крок, гартований на сходах клятвопереступів – і плутається під ногами зужитий, непотрібний світ, який кожен із безсмертних приміряв на себе, неначе чисту передсмертну сорочку – стежка... Дехто із всемогутніх повелівав розпочинати безсмертя від брунькування березневої наснаги, метою якої, врешті, виявлявся – листопад; дехто із слуг Великої Матері проповідував початок шляху від зерня першого цілунку, метою якого, врешті виявлялось – тління; і кожен з провісників справедливості проголошував початком шляху подзвін розірва- них кайданів, метою якого, врешті, виявлялась – безвихідь помсти: ніколи і нікому не оминуть стежки, уплетеної кривавим струмком у вінок тернових літ, мета яких – Голгофа... Якщо ж твоя молитва глибиною в твоє життя, тоді і смерть твоя – лише цілунок вічності, який спро- зорить твоє тіло до невидимості нетлінних слів: вrostайте ж, здійняті до Бога, руки, корінням молитов вrostайте в небо – плоди нетлінних слів хай пожинає вічність...

Розплющивши очі й підвівшись із колін, Сергій вже розумів загальну компози- ційно-колористичну побудову майбутнього розпису. Центральне, головне місце, місце, най- більш вигідне щодо можливості його спостереження з любої точки храмового простору, най- вигідніше місце щодо освітленості буде займати смерть і воскресіння Господнє, Голгофа – ця центральна точка в історії людства, від якої бере початок не лише нове літочислення, а й цілком нове світобачення, основа якого полягає в перевазі божественного над тваринним в людині.

В колористичному плані це центральне місце розпису буде також виділене найбільш світ- лолою, чистою, прозорою, осяйною гаммою – кольорів сонцесяйної ранкової травневої заграви.

Чим нижче ж опускатиметься погляд глядача від цього центрального фокусу розпису, який відразу ж буде приковувати увагу, тим похмуріші, темніші, зловісніші тони будуть розповідати про ту язичницьку криваву стежку людства до Голгофи – в композиційному плані це будуть, в основному, сцени із Старого Заповіту від початку світотворення й гріхопадіння людини аж до появи Христа, що символізуватиме вселюдське сходження від панування тваринних інстинктів до розуміння Божих заповідей; вище ж у світлосяйніших тонах будуть зображені сцени з Нового Заповіту, діяння апостолів, євхаристія, й тут же будуть сцени з давньоукраїнської історії християнізації – діяння княгині Ольги, хрещення України-Русі Володимиром...

І так буде кожного разу: як тільки відвідувач буде входити до храму, його увагу мимовільно буде приковувати Воскресіння Господнє; далі погляд буде поволі спускатися, неначе в пекло, в сутеніючі нетрі дохристиянського гріховного шляху; а потім знову, вже бажаючи розрадити й розвіяти похмури відчуття, погляд буде повертатися до найсвітлішого Воскресіння, вже на новому рівні, з новим відчуттям радості від нового усвідомлення величі Благої Вісті...

Звичайно, це буде дещо незвичне, може навіть трохи не канонічне виконання розпису, але ж головне – не рабське дотримання формальних норм, а духовний вплив на свідомість людини, й отець Михайло, як ніхто, повинен розуміти це, не повинне це викликати нерозуміння й з боку ново-відродженої, неначе воскреслої з історичного небуття Української Церкви – Київського Патріархату, Церкви, для якої вже не повинно бути нарижним каменем достеменне дотримання формальних застиглих канонів великодержавного імперського залізобетонного духу, одним з головних завдань якого було зацементування різноплеменності загарбаних народів в одну вірнопіддану масу, перетворення людини на слухняний гвинтик в імперському великодержавному механізмі для зручності світських властей, яким і слугувала імперська церква, перетворившись в один із інститутів тієї ж самої світської влади.

Для Української ж Церкви завдання зовнішнього насильницького згуртування людей в одну спільноту за допомогою незрушних залізобетонних норм канону не має вже жодного значення, адже вільний український народ в своїй власній незалежній державі не потребує жодних зовнішніх спонук для об'єднання, бо ж він уже й так само-згуртований внутрішньою глибинною єдністю українського духу, дарованого нам самим Богом, тобто божественною єдністю, яка вже сама й породжує, як вияв цієї божественної єдності, незалежну Українську Церкву, для якої головне – духовний розквіт кожної людини, як умова загального духовного розквіту всього народу. Саме цьому й слугуватиме розпис храму, задуманий Сергієм: це буде жива, нагальна, дохідлива розповідь про важкий шлях людства від гріхопадіння до воскресіння, захопливий, проникливий заклик до кожного позбутися гріхів, покаятися і – воскреснути разом з Ісусом Христом!

7

Взагалі то, Сергієві була притаманна звичка, поринувши з головою в захопливу працю, забувати про їжу й сон. Але зараз, як на диво, не зважаючи на те, що захоплений роботою він був як ніколи, пропрацювавши після зустрічі з Оксаною буквально пару годин, Сергій вирішив підкріпити свої сили – погамована ще зранку кухлем молока з куснем хліба плоть нагадала про свої потреби в їжі досить відчутно. Але захоплений творчістю Сергій все ж таки відтягував вимушену перерву на сніданок як тільки міг – аж поки, з категоричною вимогою йти снідати, до храму не зайшла баба Горпина, її невідпорному натиску він не в змозі був довго опиратися, та й чесно кажучи, їсти хотілося по-звірячому. То ж не примусивши довго себе вмовляти, Сергій пішов до Горпини Степанівни і віддав належне стравам, що вже чекали на столі.

– Просто неймовірно, – відхилившись на спинку стільця й допиваючи на завершення сніданку другий кухоль молока, промовив Сергій, – моя природа тут у вас наче налаштовується відповідно до загальної природи живих істот: раніше я міг, забувши про сон вночі, заснути під самий ранок і прокинутися майже ввечері, міг, захопившись роботою, по декілька днів майже не спати й не їсти, а тепер ліг спати вчора майже з настанням темряви, встав сьогодні з постелі разом з сонцем, наїдаюсь по саме нікуди, хоча робота захоплює мене і дається мені як ніколи – робота підганяє мене як ніколи, а я, бачите, витрачаю час на те, щоб смачно попоїсти та солодко поспати.

– Нічого, нічого, – заспокійливо відповіла Горпина Степанівна, прибираючи посуд зі столу, – хто як їсть, той так і працює, знаєш таку приказку. А для такої роботи, яку ти виконуєш для нас, нам потрібен добрий працівник. Їж і відпочивай стільки, скільки визначено Богом, виснажувати себе голодом і втому – йти проти Бога. А прийде час посту – я й сама тобі нагадаю, і пісного приготую. Все добре в свій час і в свою міру, як і заповідано Господом. А те, що ти саме зараз і саме тут, як ти кажеш, почав жити й працювати правильно, то це значить, що на вірному шляху ти, що Боже схвалення тобі в допомогу.

– Добре, добре, – якимось задумано промовив Сергій, так наче, слухаючи Горпину Степанівну, думав про щось своє. – Бабуню, – раптом випалив, мов на щось врешті зважившись, – а скажіть мені, Оксана, дочка отця Михайла, оця саме, оце вона – черниця?

– Оксана? – трохи здивовано перепитала Горпина Степанівна й поставила на стіл горщик із залишками молока, який взяла була, щоб прибрати. – Та ти ж, наче й сам прекрасно знаєш, що вона черниця, ти ж сам про це вчора мені казав.

– Та знаю, то я дійсно знаю, але як би вам це пояснити, – затнувся він, підбираючи слова. – Так якимось це чернецтво, як би це сказати, не підходить їй, чи що. Якось вона така природна, така красива, така жіночна, так залюбки й відверто спілкується з людьми й отримує задоволення від можливості комусь допомогти, як і її батько. Така вона освічена й розумна, вищу освіту має. Та й взагалі вона наче створена для життя серед людей, щоб нести людям радість.

– Що правда, то правда, – лукаво-наївна селянська хитринка заграла на обличчі бабусі, коли вона звернула на Сергія довгий допитливий погляд. – Я б теж бажала Оксаночці іншої долі, хоча це, може, й позбавило б Господа однієї з найкращих, найщиріших із його служниць. Але я думаю, що сам Господь би побажав Оксані щастя й долі в миру, в служінні людям.

– Так в чому ж справа, чому вона пішла в монастир?

– Чому вона пішла в монастир? – бабця трохи сумовито задумалася. – Коли Оксані було дванадцять рочоків, померла її мама, Ольга Петрівна, і залишились вони вдвох з отцем Михайлом, так що Оксана з самого дитинства стала господинею в домі, допомагала батькові в усьому, по господарству все встигала впорати, і в школі добре навчалась. Всі її любили, всі їй щастя й долі бажали. І хлопці в неї закохувались, багато хто з хлопців хотів би мати її за наречену.

– Звісна річ, – згідливо похитав головою Сергій, – ще б пак.

– Та найдужче її покохав Микола Бут. Старший він від Оксани. Коли Микола пішов служити до Армії, то Оксана ще в школі навчалась – просив її чекати на нього з Армії. Вона, щоправда, й чекала таки чесно, ніде ні з ким ніякого зайвого слова не скаже було, не те щоб. А втім, скоріше за все виходило на те, що Оксані просто в радість було вважатися нареченою Миколи, аби ніхто більше до неї клинці не підбивав. Адже Микола, що вже красень то красень – високий, ставний, широкоплечий, могутній як дуб, а що вже на лице красень, то вже й за сто верст такого красеня не знайдеш. Одне слово, найкращий хлопець у нас був Микола Бут на той час, та й зараз ніхто йому не суперник. Ніхто б не став до Оксани женихатись, доки вона ждала з Армії Миколу. А їй тільки того й треба. Адже ж вся річ у тім, що сама Оксана нікого й не кохала, і їй було дуже затишно вважатися Миколиною нареченою, щоб ніхто до неї не залицявся даремно.

– А як же Микола?

– Та й Миколу вона теж не кохала.

– Ніколи б не подумав, що Оксана така гордовита, черства, ба навіть бездушна, – з довірливою розгубленістю звернувся Сергій, наче хотів, щоб його переконали в зворотному, – що навіть покохати нікого не здатна.

– Та ні, – відмахнулась Горпина Степанівна, – зовсім вона не гордовита й не черства. Зовсім навпаки. Ніякої такої гордості в неї ніколи не було, та й лагідна, любляча в неї душа, а до того ще й чиста та чесна. Думаєш, вона не страждала від того, що Бог не давав їй кохання? Ще й як страждала. І молилась, щоб дане було їй кохання. Так то вона всіх людей любила, божою любов'ю, а от кохання до чоловіка не було, та й не було ніяк.

– А як же Микола?

– Коли Микола прийшов з Армії, то Оксана вже навчалась у Києві, в університеті, то й вирішили вони, щоб почекаати з жениханням, відкласти все до того часу, коли Оксана закінчить навчання – вона все ж надіялась, що тим часом таки зможе покохати Миколу. Сам же Микола, щоб не втрачати часу даремно та й щоб не відставати від Оксани, теж пішов навчатися – міліціонером він вирішив стати, та не так, щоб просто міліціонером, а щоб офіцером. Вивчився він, став офіцером, зараз у нас дільничним працює.

– А Оксана ж?

– Оксана теж вивчилась. Вищу освіту отримала. Та кохання їй Бог так і не дав. А вийти заміж без кохання вона вважала за великий гріх, вийти заміж без кохання – це все одно, що стати розтлінною перелюбницею, вважала вона. Так все й сказала Миколі. Дуже переживала, що так і не змогла покохати, перепрошувала Миколу, просила його вибачити їй, просила, щоб забув її, щоб одружився з більш гідною його дівчиною, яка б його полюбила.

– І що ж Микола?

– А Микола й не думав ображатись на Оксану, бо любив її всім серцем, може найбільше й любив її за оцю її чистоту, чесність, ширість та відвертість. І на всі її прохання забути він відповідав лише тим, що ніколи цього зробити не зможе, а буде любити її все життя, й чекатиме на неї все життя, й ніколи не перестане надіятися, що колись Оксана все ж його полюбить, хай навіть їм тоді буде вже багато-багато років.

– Ніколи б не подумав, що в наш час можливі такі почуття, – Сергій встав із-за столу, підсунув стілець, підійшов до вікна і задумано зупинився перед травневою за-віконною красою, що так дисонувала з розповіддю Горпини Степанівни. – Ніколи б не подумав.

– От і вирішила Оксана, – продовжила бабуня, – щоб допомогти Миколі все ж зважитися на рішучий вибір, поставити його перед неминучістю підкоритися долі, вирішила піти в монастир і таким чином позбавити Миколу даремних надій, показати йому що її рішення вже ніяк і ніколи змінити не вдасться, – бабця непомітно, відвернувшись, витерла кінцем хустини очі. – Оксана вважала, що поставши таким чином перед неминучістю, Микола таки знайде собі іншу дівчину і стане таки щасливим. Та й взагалі, вона вирішила, що як вже Бог не дав їй можли-

вості покохати земною любов'ю, то це означає, що її доля – наречений небесний. От і пішла в монастир.

– А як же отець Михайло відреагував на таке рішення своєї доньки? – Сергій рвучко повернувся від вікна й побачив, як Горпина Степанівна, ховаючись, знову витирає очі хустиною.

– Та як тобі сказати, сам подумай. Звичайно, як служитель божий, отець Михайло повинен був би тільки радіти, як і всі ми повинні були б тільки радіти з того, що у Господа нашого з'явилася така щира й віддана служителька, як Оксана. Але всі ми до того ж іще й люди, прості грішні люди. Сам подумай, як воно батькові віддати свою єдину дитину в монастир, коли знаєш, що вже ніколи в тебе не буде ні іншої дружини, ні іншої дитини, коли розумієш, що вже ніколи не будеш няньчити своїх онуків, – і Горпина Степанівна, вже не криючись, витерла очі, що знову й знову мокріли від щирих свавільних сліз. – Звичайно, Михайло Архипович не те щоб коли словом, навіть виглядом своїм ніколи не дав зрозуміти, якого болю завдало йому рішення Оксани усамітнитися. Але ж усі все прекрасно розуміли, бо всі ж, кожен із нашого села бажали б бачити Оксану щодня тут, разом з нами, бажали б бачити її щасливою дружиною й матір'ю і радіти з цього. Ясна річ, може це й гріх бажати відібрати в Бога віддану йому служницю, але... – вона довго й широко дивилась на ікону вологими очима, перехрестилась і додала: – Отак і живе вже другий рік Оксана в монастирі святої Ольги, це недалеко від села Колодязного, що на півдороги до Києва буде. Це недавно поставили монастир, монастир Київського Патріархату. Монастир святої Ольги, маму Оксани теж, до речі Ольгою називали, Ольгою Петрівною.

– Так, не дуже весела історія, – Сергій теж подивився на ікону Спасителя, наче вибачаючись за такий свій висновок.

– Що ж, життя не завжди обов'язково веселе. Хоча Оксана, як сам бачив, наче й не журиться, призвичаїлась, все говорить, що дуже їй добре живеться серед щирих своїх подруг, ігуменю Параскеву дуже хвалить. Та й отець Михайло наче не дуже журиться, хоча всім зрозуміло, який тягар йому доводиться нести, адже в кожного під серцем цей тягар все ж таки пече, як би всі не старалися показати, що щиро радіють, коли бачать Оксану, як вона приїздить додому допомогти батькові по господарству.

– А як щодо Миколи, як його доля склалася?

– Та тут справа таки дійсно веселіша, – обличчя Горпини Степанівни розквітло щирою радістю, – одружився таки наш Микола нещодавно, дав Бог таки йому побратися, всім селом гуляли в нього на весіллі, всі раділи за Миколу та його вірну дружину. Адже ж Ганнуся, теперішня Миколина дружина, давно вже й щиро кохала Миколу, про це й Оксана знала, й Микола знав. Оксана теж дуже-дуже рада за них. Що вже там у нього, в Миколи, глибоко в серці, – замислилась вона на мить, – це лише Бог один знає, а втім живуть вони з Ганнусею наче непогано, добре живуть, от і на дитинку вже чекають, дай Бог їм щастя й долі, всякого добра та діток побільше.

– Так, так, оце так історія, – Сергій не міг не чудуватися з того нового, що він щодня тут дізнавався. Кожен день ставав для нього наче новим щаблем на шляху відкриття чогось нового, незвичного, навіть неймовірного, але навдивовижу захопливого й благородно високого.

Ні, звичайно, Сергій не був уже таким викінченим безнадійним циніком, щоб зовсім відкинути можливість існування таких людей, таких почуттів, таких вчинків, взагалі такого життя... Але ж тільки можливість. Зрозуміло, що Сергій цілком припускав таку можливість, що десь колись існували, існують чи будуть існувати такі люди, такі почуття, такі стосунки – але досі він таке лише припускав, все це поки що могло існувати в його уяві лише як теоретична можливість, як ідеал, до якого треба намагатись дорівнятися, як сюжет для художнього твору, врешті-решт. Але щоб отак ось стикнутися з цим в житті віч-на-віч, опинитися в самій гушніні такого життя...

– Я, мабуть, піду трохи відпочину після обіду, – звернувся Сергій до Горпини Степанівни, яка вже закінчувала прибирати зі столу, після довгої мовчанки, під час якої він все глибше й глибше занурювався в хвилі цих нових для нього обставин, нових і неочікуваних.

– Звичайно, звичайно, будь, як в себе вдома, – Горпина Степанівна зайшла до зали, підпушила подушку на дивані. – Заходь, відпочивай, ти ж сьогодні встав разом з сонцем.

– Дякую, бабуню, – Сергій зайшов до зали, почекав, поки бабця вийшла й обережно зачинила за собою двері, і рвучко ліг на диван, закинувши руки за голову.

8

Ні, Сергій зовсім не знемагав від втоми, і очі його зовсім не склеплював непереборний сон. Зовсім навіть навпаки, в душі його розбурхано калатали нові почуття, нові, незвичні осягнення, надії, нові життєві виміри й видноколи. Зовсім не післяобіднього відпочинку потребувало тіло Сергія, а його душа вимагала самотності, спокійної, затишної самотності, щоб спробувати осягнути все нове й незвичне, погамувати розбурханість думок і почуттів.

Деякий час лежав він отак навznak, втупивши невидючі очі в стелю, не в змозі віднайти в круговерті вражень якоїсь сув'язі, не в змозі віднайти ту рятівну нитку Аріадни, яка вивела б його з лабіринту недовіри до цього нового божественно-благородного, чистого і величного, з лабіринту недовіри, в надрах якого все ще чулося відлуння його минулого життя, неначе відлуння рику Мінотавра, з яким Сергієві ще належить поборотися, Мінотавра, який, виявляється, все ще існував, все ще не до кінця був зборений, раз існувала ще в душі оця недовіра до реальності такого чистого й праведного буття, яке зараз ось тут, навколо дійсно, насправді реально жило, діяло, здраствувало. Страховище минулого життя – взагалі то, воно все менше й менше турбувало Сергія останніми часами, але, виявляється, все ще давало про себе знати. Так, йому справді було з чим боротися в своєму минулому.

І тут Сергій дуже виразно зрозумів, у чому та головна відмінність, та головна різниця між ним і Оксаною, різниця, яку він, хоч невиразно й не усвідомлено, все ж відчував від самої першої їх зустрічі: Оксані, на відміну від нього, ніколи не треба було змінюватися, ставати іншою, перелаштовувати себе згідно з новими відкритими духовними цінностями, боротися з собою, з своїми помилками, з своїми гріхами, з своїм минулим. Оксана просто була, є і буде собою – і все! Закорінена своїм родом глибоко в Україну, в Божий промисел, вона наче б ніколи не народжувалась і ніколи не вмре – вона просто виявила своєю появою в цьому грішному світі цей Божий промисел, як виявила його своїм невідомим виникненням Україна. Оксана, як і Україна була вічна й незнищенна.

І не має ніякого значення, що плоть цієї земної дівчини колись з'явилася на мить свого земного існування і так само колись зникне – десь там, на вищих щаблях існування вічно житиме її щирість, чистота, вірність; як, не зважаючи на те, що колись з'являлися й зникали на Україні міста й села, князі й гетьмани, радість перемог і гіркота поразок, – завжди були, є й будуть наша мова, наша воля, наша правда й наша пісня.

Так, Оксані не треба було боротися з собою, їй просто треба було завжди бути собою – і все. На відміну від Сергія, якому дійсно було з чим боротися в собі, як тим першим печерським монахам, які ставали на двобій із самим сатаною віч-на-віч. І Сергій боровся. Він перемагав. Йому здавалося, що його перемоги такі значні, що... Але зараз, коли перед його очима постали отець Михайло з Оксаною, йому стало зрозуміло, що боротьба ще не закінчена, й щоб дорівнятися до цієї невимушеної, звичайної, земної, навіть, буденної праведності, що раптом постала перед ним в образі Оксани та її батька, ще треба поборотися. І він готовий до цього. Адже йому не звикати до боротьби. Звичайно, були й поразки, але поразки завжди були для нього лише спонуками для нової боротьби – вставав він рівно на один раз більше, ніж падав.

І тут перед духовним зором Сергія постав спогад про його життя до того, як він став християнином. Так, він рухався наче по спіралі – все глибше й глибше занурюючись у глиб свого минулого. Ще вчора перед ним постав так чітко і ясно спогад про його навернення в християнство, а ось зараз він так виразно згадав себе до того, як Христос став його єдиним повірником і наставником.

Тоді Сергій ставав якраз юнаком. До того було дитинство. Звичайне радянське щасливе дитинство з ортодоксальною незмінністю догматичної радянської школи, з її лєнінськими уроками й святковими лінійками, з тремливим очікуванням торжественного переходу від рангу

простого школяра до жовтеняти, піонера, а потім до комсомольця – sacramентальне відчуття дорослішання.

Ні, ніякої зневаги, тим паче презирства до свого дитинства у Сергія не було – його дитинство можна було дійсно назвати щасливим: він непогано навчався в школі, рано почав захоплюватися малюванням – відвідував художню школу, одночасно захоплюючись спортом – відвідував секцію самбо в сусідній спорт-школі, і як не дивно, на все в нього вистачало часу й енергії, благо всі школи, гуртки й секції були поряд і майже безкоштовно. А влітку – незабутні канікули то на селі у бабусі Килини, то у вільному від шкільних занять місті. Але всі ці душевні поривання, захоплення й пошуки, щасливі й нещасливі дні були лише невиразними натяками на майбутню цілісність особистості, це були лише якісь чуттєво-духовні щупальця, які намацували в прекрасній невідомості твердь шляху в майбуття. Це був переддень життя. Рік же початку справжнього життя Сергій прекрасно пам'ятав. Зараз він згадував цей рік дуже виразно. Рік. Тобто цілий рік. Рік прощання з дитинством і зустрічі з юністю. Рік – літо, осінь, зима й весна...

Літо. Хіба можна колись забути це літо. Літо кохання. Спекотне літо кохання. Літо й справді таки було дуже, дуже спекотним. Страшенно спекотним. Ще багато, багато років по тому літові Сергій ніяк не міг збагнути, де б, у якому з закутків далеких пам'яті приборкати це здичавіле літо й розпечених шалених пристрастей жорстокий тупіт, що гупає перебиванням серця: з грудей – у череп, з черепа – у груди... Та й здавалося б, що можна було збагнути у тому задушливому мареві, коли ти мав би думати лиш спекою, і всі твої бажання поряд із тінями в скверах мали б розпластано лежати, зіщулившись в очікуванні миті, коли вже лусне струна спекоти, напнута в, примруженому поглядом зацькованої жертви, безвихідному просторі. Сергій же тоді відчував, як у його, охопленій прибуваючою закоханістю, душі розпалювалося, немов спротив всевладдю духоти, наростаюче бажання стати весняним вітерцем і на обличчі зачаклованого літа розвіяти вуаль задухи, й розтринькуючи весь накопичений у серці квітець, цілунками прильоту перших ластівок, неначе приязню грайливих посмішок, наповнити стиснуті жорсткою жаротою тонкі спрагли уста посухи. Й хоча час все прямовисніше падав з неба, і, все зловісніше повисаючи над головами знеможених натовпів, загрожував скаламутити прозорі джерела пам'яті ваготою прибуваючого полудня спеки, а дерева долонями безсило обвислого гілля даремно намагалися прикрити й зберегти останню згадку прохолоди свого втікаючого затінку, – Сергій, наче вітрильник, підхоплений вітром кохання, переможно кравав наростаючі хвилі спеки й нестримно нісся до змужніння.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.